

Mit hjem og værdighed i hjemmeplejen anno 2021

Kvalitativ undersøgelse og analyse gennemført april-juni 2021
Rapporten er udarbejdet af Antropologerne for Ældre Sagen, juli 2021

MIT HJEM OG VÆRDIGHED I HJEMMEPLEJEN ANNO 2021

Indledning og læsevejledning

OM RAPPORTEN

Rapporten er udarbejdet af Antropologerne for Ældre Sagen af Rikke Ulk og Mia Flytkjær. Analysen baserer sig på deltagelse, 36 interviews og 700 siders transskription. Stor tak til deltagerne: 14 ældre mennesker, 10 pårørende og 12 medarbejdere, der har taget imod Antropologerne og delt deres oplevelser og refleksioner. Målgruppen er alle, der interesserer sig for værdig hjemmepleje. Der er gennemført en tilsvarende undersøgelse af plejehjem.

LÆSEVEJLEDNING

Alle deltagerne har fået et alias. Vi bruger ingen stednavne. De 20 kommuner, vi dækker, fremhæves ikke særskilt. Når vi skriver 'de ældre', 'de pårørende' eller 'medarbejderne', er det således de interviewede, vi refererer til. Undersøgelsen har fokus på tre særlige områder af hjemmepleje i praksis (kapitel 2), på, hvordan hjemmeplejen opleves af ældre, pårørende samt SOSU-assistenten og SOSU-hjælperen, der arbejder i hjemmeplejen (kapitel 3), og på 10 værdighedselementer (kapitel 4). Vi præsenterer indsigter på tværs (kapitel 5) og fire anbefalinger (kapitel 6). Resumé og konklusion finder du på side 9 og 10.

God læselyst – og lad viden blive til handling!

Antropologerne Rikke Ulk ApS

CVR-nr.: 38253409

Stauns 3 – DK-8305 Samsø

+45 8813 2000

www.antropologerne.com

info@antropologerne.com

*Tak til alle deltagerne for ærlige, fine,
modige meldinger og udtalelser.*

*Tak til Ældre Sagens projekt-team og til
Antropologernes team af konsulenter og
transskriptører.*

*Tak til bureauet Focus Factory for en svær
rekruttering i de hårde corona-tider og tak
til Korrekturbureauet.*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Rapportens kapitler og emner

1) EN KVALITATIV UNDERSØGELSE AF HJEMMEPLEJEN 2021	07	4) 10 VÆRDIGHEDSELEMENTER	49
Formål – at forstå hjem og værdighed i hverdagen	08	Introduktion og analytiske pointer om værdighedselementerne	51
Resumé – oplevelser af hjemmeplejen anno 2021	09	Element-gruppe 1: Døgnrytme, soigneret og passende bolig	52
Konklusion – at komme ud, have relationer og være ren kræver tid	10	Element-gruppe 2: God mad – gode måltider	54
Analyse – om undersøgelsens metode og analyse	11	Element-gruppe 3: Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse	56
Symboler – valgt af pårørende og medarbejdere	12	Element-gruppe 4: Samtale-nærvær, respekt-udvikling, hjælp-støtte	58
3) TRE VIGTIGE OMRÅDER	15	Element-gruppe 5: God forebyggelse og behandling	60
Introduktion og analytiske pointer om de tre vigtige områder	16	5) FEM INDSIGTER	63
Fængsel: Hvordan er mulighederne for at komme ud?	17	Introduktion og analytiske pointer om de fem indsigter	64
Banegård: Hvordan er trafikken ind og ud af hjemmet?	21	Indsigt 1: Hjem og hjælp	65
Ikke rent: Hvor rent er der, og hvad betyder det?	25	Indsigt 2: Person eller opgave	67
Opsamling på de tre vigtige områder	29	Indsigt 3: Selvbestemmelse og tid	69
2) TRE MÅLGRUPPER	31	Indsigt 4: Socialitet og ensomhed	71
Introduktion og analytiske pointer om undersøgelsens deltagere	32	Indsigt 5: Samfundets blik	73
Case-eksempel fra hverdagen – hurtig forværring	33	6) FIRE ANBEFALINGER	77
Ældre – deres hjem, liv, hjælp, relationer og værdighed	34	Anbefaling 1 og 2: Dette kan styrke værdighed i hjemmeplejen	78
Pårørende – deres rolle og syn på værdighed og ældrepleje	38	Anbefaling 3 og 4: Dette kan styrke værdighed i hjemmeplejen	79
Medarbejdere – arbejdsglæden, arbejdspresset og arbejdsgiveren	42	7) METODE OG TILGANG	81
Case-eksempel fra hverdagen – at være pårørende, altid	46	Om undersøgelsens rekruttering, metode, forløb og øvelser	82

1) EN KVALITATIV UNDERSØGELSE AF HJEMMEPLEJEN 2021

FORMÅL

Undersøgelsens formål er at forstå hjem og værdighed i hverdagens hjemmepleje

ÆLDRE SAGENS FORMÅL

Ældre Sagens formål med undersøgelsen er at få belyst, hvordan værdigheden i hjemmeplejen opleves ud fra den ældres perspektiv og tilsvarende ud fra pårørende og medarbejderes perspektiv. Ældre Sagen har især fokus på tre områder: muligheden (eller mangel på samme) for at komme ud; mange forskellige hjælpere i hjemmet samt rengøring og hygiejne. De tre områder er sat op i tre udsagn: "Mit hjem er et fængsel", "Mit hjem er en banegård" og "Mit hjem er ikke rent". Denne rapport belyser de tre udsagn og giver kvalitativ indsigt i værdighedsbilledet i hjemmeplejen i dag.

KVALITATIVT INDBLIK I OPLEVELSER AF VÆRDIGHED

Ældre Sagen har valgt konsulenthuset Antropologerne til at gennemføre undersøgelsen. Antropologi handler om menneskers handlinger, værdier og relationer. En sådan tilgang bruges, fordi det netop er menneskers handlinger, tanker og følelser, der ønskes beskrevet. Undersøgelsen er 'stor' efter standarder for kvalitative undersøgelser: Der er gennemført 36 dybde-interviews og/eller feltbesøg. Rapportens resultater og indsigter bygger på deltagerobservation, samtale, interviews og øvelser (se mere på side 81-87).

FØLELSER OG CITATER

Formålet med denne rapport er at give indblik i, hvad ældre, pårørende og medarbejdere gør, oplever og har behov for. Der har været tid til at lytte og lære om hjemmepleje og værdighed i praksis. Tid til at lære af de mennesker, det handler om, så vi her ikke bare skriver om dem. Der er indsat en del citater fra deltagerne i rapporten. I citater og i analyser af deltagerne input beskriver Antropologerne således, hvordan det står til i hjemmeplejen i Danmark i dag.

En antropolog på besøg hos en ældre, der modtager hjemmehjælp.

Vi besøger og taler med pårørende om deres rolle og oplevelser.

Vi interviewer SOSU- assistenter/ hjælpere om vilkår for værdighed.

Fokus på dét at kunne komme ud, rengøring og 'trafikken ind og ud'.

RESUMÉ

Rapporten beskriver en hjemmepleje presset på tid, og hvor pårørende gør en forskel

RESUMÉ – UNDERSØGELSENS RESULTATER KORT FORTALT

Undersøgelsen viser en hjemmepleje, der trods intentioner om værdighed er meget tidsoptimeret og tidspresset. En hjemmepleje, hvor de ældres *mulighed for at komme ud* er begrænset og ikke prioriteres. Det kan føles som et fængsel at være ufri og bundet til sin bolig for dem, der gerne vil ud, men som ikke selv kan. Nogle ældre kan selv, og andre ældre vil ikke ud eller siger nej, fordi de ikke føler sig trygge. Hjemmeplejens *udskiftning i personale* opleves utryg, og faste relationer, kendskab og kontinuitet efterspørges af alle tre målgrupper. Rengøring foretages på minuttal, typisk hver 14. dag, er underlagt regler om ikke at flytte ting, og de generelt meget taknemmelige ældre klager ikke, nogle ser det ikke, men både pårørende og hjælpere ville ikke selv leve med den standard, og næsten alle de ældre selv ville gerne have mere tid og ro til bad og personlig hygiejne. De 14 deltagende ældre er forskelligt udfordrede, og de har ordene *tab og taknemmelighed* til fælles. De ti pårørende løser praktiske og omfangsrige opgaver og befinder sig i kortere eller længere tid i en ny rolle som både omsorgsgiver, værge og forhandler på ukendt grund. Fælles for dem er *bekymring og belastning*. De 12 deltagende medarbejdere er kaldet af at ville hjælpe med at dække plejebenhov, praktiske og menneskelige behov hos de ældre. De er pressede i deres job, og fælles for dem er *tidspress og på trods*. Vi ser, at værdighedselementerne 'livsudfoldelse', 'samtale-nærvær', 'respekt-udvikling' og gengangeren, 'mulighed for at komme ud', opleves at ligge uden for hjemmeplejens opgaver og formåen. I de fem indsigter udfolder vi 'hjem og hjælp', 'person eller opgave', 'selvbestemmelse og tid', 'socialitet og ensomhed' og 'samfundets blik'. Vi giver fire anbefalinger til mere værdighed i hjemmeplejen: Én om at helhedsvurdere, når der er fravær af pårørende, én om individualitet, én om at tildele mere tid og den sidste om mere fleksibilitet.

Det er ikke fremmede for værdighed, at medarbejderne udskiftes, sygemeldes og søger væk. For med en presset hjemmepleje kan de ældre ikke få relationer og opleve nærvær, tryghed, kendte ansigter og kontinuitet.

KONKLUSION

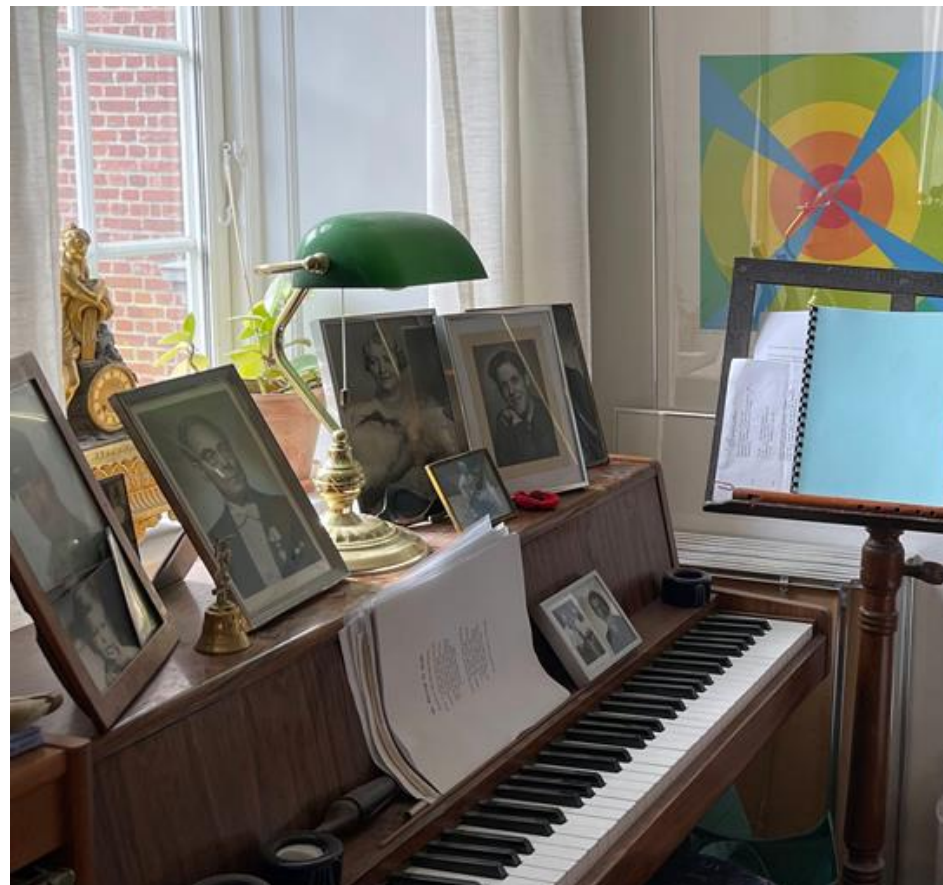
At komme ud, have relation til plejerne, at have et rent hjem og selv være ren kræver tid

HJEMMEPLEJEN ANNO 2021 ER TIDSOPTIMERET OG TIDSPRESSET

Tid fylder utrolig meget i hjemmeplejen anno 2021, og samtidig er der alt for lidt af den. Der er for lidt tid, siger de ældre, de pårørende og medarbejderne. Det er ikke fremmede for værdighed, at et ældre menneske med behov for hjælp, og som ikke vil være til besvær, mødes med travlhed, hvilket de gør, uanset hvordan den mest nærværende og empatiske plejeperson forsøger at skjule sin travlhed. Det er ikke værdigt, at det er ufremkommeligt og umuligt for pårørende at få kontakt til en kontaktperson eller en ansvarlig i hjemmeplejen. Eller at pårørende ikke guides til viden, erfaringsdeling og til det frivillige Danmark, der kunne aflaste, hjælpe og måske øge livskvaliteten hos deres ældre eller hos dem, der ingen pårørende har. Det fremmer ikke værdighed, at hjælperne må møde ind før tid for at læse op og ikke har køretid fra A til B.

TID, KONTINUITET OG ET FOKUSSKIFTE VIL KUNNE FREMME VÆRDIGHED

Der er rigtig meget i dagens Danmarks kommunale hjemmepleje, der virker og lykkes, men desværre også meget, der ikke fremmer værdighed. Mange får ikke frisk luft og har stor udskiftning i personale. Rengøring er typisk hver 14. dag og bad i intervaller og på måder, der gør de ældre utrygge og mindre sociale. Konklusionen er klar: Helhedsorientering, mere tid og kontinuitet, en tilgang med kærlig opmærksomhed, plads til spontanitet og fleksibilitet i hjemmeplejen vil kunne fremme værdigheden. Derudover at alle ældre fik mulighed for i trygge rammer at få blot lidt frisk luft, at der var fast personale og blev opbygget tillid og relation (som der heldigvis gør mange steder), så de ældres hjem ikke bliver en banegård, og det ville fremme værdighed, hvis både hjemmet og de ældre selv fik god rengøring og rolig, værdig hjælp til personlig hygiejne efter behov. Vi må se på forståelsen af, hvad der er en del af en værdig hjemmepleje.

Gerda kommer ikke ud på grund af tre trappetrin, Bennys hjem blev til en banegård, og Karen bruger penge på privat rengøring. Hvis der er tid, kan medarbejderne motivere de ældre til at gøre, hvad de stadig kan: Komme lidt ud, turde tale om behov med hjemmeplejen og bidrage, i det omfang de kan, til rengøring og soignering. Men det kræver tid, tillid og relation.

ANALYSE

Om undersøgelsens metode og analyse

BESØG I ÆLDRES HJEM I FORSOMMEREN 2021 OG CORONAENS BETYDNING

Antropologerne har sammen med et rekrutteringsbureau rekrutteret undersøgelsens ældre, pårørende og medarbejdere. Deltagerne er alle interviewet eller besøgt i april og maj 2021. For at sikre anonymitet har vi sat en prik på danmarkskortet (se s. 82-87 for mere om undersøgelsens metode og tilgang), uanset om der er tale om telefon-/videointerviews eller fysiske besøg med deltagerobservation. Antropologerne var coronatestet under besøg. Vi mærkede tydeligt, at de ældre har været ufrivilligt isolerede under coronaen og virkelig trængte til og var glade for, at der særligt i maj 2021 blev åbnet mere op. Mange af dem, der har pårørende og netværk, har fundet nye løsninger til samvær: Vinduesbesøg og videosamtaler har løst nogle af de ældres sociale behov, men der var blandt de friske en stor iver og længsel efter at deltage i kultur- og samfundslivet igen.

UDVÆLGELSE AF DELTAGERE OG DEN KVALITATIVE ANALYSE

Vi har fordelt målgrupperne, så de dækker landområder, provinser/forstæder og storbyer. I rekruttering af deltagere har vi tilstræbt, at køn (medarbejdere undtaget), alder, rolle (ældres plejebehov, pårørendes relation og medarbejders stilling) og antal år, som ældre, pårørende og medarbejder har været i kontakt med hjemmeplejen, er repræsentativt spredt. I vores kvalitative analyse har vi læst transskriptioner af interviews, vi samlet og genlæst input fra de forskellige målgrupper i emneinddelte, nye analysedokumenter og brugt mønstergenkendelse (registreret temaer og holdninger, som viser, hvad der er vigtigt for deltagerne på tværs af målgrupperne). Vi har brugt vores baggrund som antropologer til både i dataindsamling og analyse at forsøge at komme dybt og se på, hvilke oplevelser og følelser der ligger bag forskellige udtalelser.

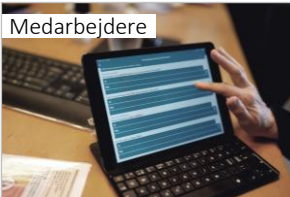

Antropologerne lærer om de ældre ved at besøge dem i hjemmet. Her er, hvad en køkkenskuffe under en ovn i et køkken lige gemmer på.

SYMBOLER

Pårørende og medarbejdere har udvalgt symboler og genstande

Vi har bedt de pårørende og medarbejdere vælge en genstand, som symboliserer deres forhold til enten deres ældre eller deres arbejde.

Pårørende 	HUND "Det er, fordi hunden blev aflivet, da mor skulle i ældrebolig."	Medarbejdere 	TABLET "Man skal være velforberedt, inden man møder en borger, og administration fylder meget."	Medarbejdere 	BLOMSTERBUKET "Nogle ældre står rank med hovedet og blomstrer. Andre visner og har ikke mod på opgaverne."
Pårørende 	SMYKKE "Det må være et smykke, der symboliserer mit forhold til min mor. Glæden ved smykker har vi altid delt."	Medarbejdere 	KAFFEKOP "Fordi der skal være tid til samtale."	Medarbejdere 	iPad "Jeg har en oversigt over, hvad jeg skal i løbet af dagen, hvor alt, hvad de er visiteret til af ydelser, ligger."
Pårørende 	TELEFON "Jeg taler i telefon med mor 10-14 gange om dagen. Ellers ryger hun ned i et mørkt hul."	Medarbejdere 	FIRKLØVER "Firkløver, det er vores varemærke i firmaet. Den, der finder firkløveren her, er lovet lykke."	Medarbejdere 	iPad "Man skal huske, at det er en person, der har siddet og skrevet det her. Det er, hvad én synes."
Pårørende 	GULDBRYLLUPSFOTO "Symboliserer kærlighed, og at mor ville ende på plejehjem, hvis far ikke var der til at passe hende."	Medarbejdere 	KOMMUNIKATION "Der er rigtig meget kommunikation både med de ældre, også med fysio- og ergoterapeuter og sygeplejersker."	Medarbejdere 	HOLDE I HÅNDEN "Én, der holder i hånd med en ældre. Det symboliserer, at der skal være varme og nærvær i ældreplejen."
Medarbejdere 	MIG SELV "Det må være hele mig [siger en medarbejder]. Kontinuitet betyder meget."	Medarbejdere 	ET HJERTE "Sådan et rødt hjerte, det er mere mig." [Tænkte først på en iPad, men det føltes ikke rigtigt].	Medarbejdere 	MEDICINSK SYMBOL "Jeg har rigtig meget med medicin at gøre. For det er det, jeg sidder og bruger meget af min tid på, på arbejdet."

2) TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ældre Sagen efterspørger viden om målgruppernes holdninger til tre vigtige områder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Introduktion og analytiske pointer om de tre vigtige områder

SÅDAN HAR VI SPURGT IND

Ældre Sagen vil på baggrund af henvendelser, almen viden og forskellige undersøgelser gerne have belyst især tre vigtige områder. Områderne er: Muligheden (eller mangel på samme) for at komme ud; mange forskellige hjælpere i hjemmet samt rengøring og hygiejne. De tre områder er sat op i tre udsagn: "Mit hjem er et fængsel", "Mit hjem er en banegård" og "Mit hjem er ikke rent". Antropologerne har spurgt til områderne på flere måder: Først efter en øvelse om, hvad hjem er og betyder, og hvad der ændrer sig i hjemmet og hverdagen i et liv med hjemmehjælp. Her fik vi deltagerens korte, første refleksioner. Ét af områderne – mulighed for at komme ud – er et af de 10 værdighedselementer, så her blev det også behandlet. Til sidst er vi vendt tilbage til de tre vigtige områder, har læst udsagnene op og bedt om ærlige reaktioner på: "Mit hjem er et fængsel", "Mit hjem er en banegård", "Mit hjem er ikke rent". Vi præsenterer deltagerens oplevelser af disse på de næste sider.

ANALYTISKE POINTER OM DE TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel: Vi ser, at muligheden for at komme ud på alvorlig og ufrivillig vis afhænger af den ældres egen funktionsevne eller af den ældres pårørende. Nogle ældre ønsker eller orker det ikke mere, andre kommer ud med hjælp fra pårørende, og dem, der ikke kan, men gerne vil, savner det og mistrives uden muligheden. **Banegård:** Vi ser, at mange forskellige hjælpere i hjemmet opleves utrygt og distancerende. Så er relation og tryghed ikke muligt, og værdigheden udfordres. Banegård er et offentligt og upersonligt sted, det modsatte af vores opfattelse af hjem. **Ikke rent:** Vi ser, at rengøring og personlig hygiejne påvirker de ældres oplevelse af værdighed, hvis de er friske nok til at bemærke det, men det er især områder, som de pårørende kan opleve som uværdige.

Et vindue, så man kan kigge ud på verden, og en vindueskarm med en alarm, som trænger til at blive gjort rent, og en pottedplante, der skal passes.

Er det ikke en ret i dagens Danmark, at man kan komme hen og se nogle andre vægge på hverdage? Det burde det være. Det er det med udviklingshæmmede, men åbenbart ikke med ældre mennesker. De er ikke lige så meget værd.

– Søs, 65 år, pårørende

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – undersøgelse af mulighed for at komme ud og udsagn: "Mit hjem er et fængsel"

FOR DE ÆLDRE HANDLER DÉT AT KOMME UD MEGET OM, HVEM DE ER 'At komme ud' dækker både frisk luft og aktiviteter ude. Der er stor variation i, hvordan de ældre vurderer deres mulighed og behov for dette. Det afhænger af fysisk og mentalt helbred, boligform og pårørende. De ældre kan inddeles i tre grupper, når de forholder sig til dét at komme ud. Den første gruppe beskriver det som et stort afsavn, der har dyb, negativ indvirkning på deres humør og sociale liv. Den anden gruppe kan selv og kommer ud alt efter energiniveau, vejr og behov. Den tredje gruppe er sjældent eller aldrig 'ude'. De har ikke længere behovet, siger de, og det er svært at afgøre, om det er et overstået behov, eller om frisk luft betyder utryghed og stress og fravælges, fordi der ikke er ro og tid.

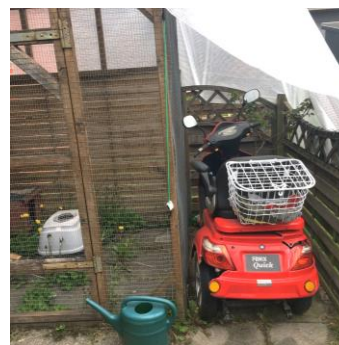
MEDARBEJDERE OG PÅRØRENDE DELER ANSVAR

De adspurgte pårørende siger, at dét at komme ud giver deres ældre en følelse af selvbestemmelse og frihed og er en social og sansemæssig stimuli. De oplever det som godt for den ældre at komme ud i haven eller hen til naboen; det behøver ikke være store udflugter. En siger: "Hun er ude af hjemmet hver dag, for det vil hun. Hvis der har været nogle dage, hvor det ikke kan lade sig gøre, så har hun det faktisk rigtig dårligt. Hun har brug for at komme ud af hjemmet." En anden pårørende fortæller trist: "Hun kan ikke lukke døren op selv eller gå ud. Jeg tror, hendes perspektiv er blevet forandret i, at hun ikke mere har en trang til at gå ud selv, fordi det er umuligt." Den pårørende er inde på, at de ældre afskriver muligheden for at komme ud, hvis de ikke bliver visiteret til det, og så sygner deres behov væk. De pårørende beskriver, at de er alene med ansvaret for at hjælpe deres ældre ud. "Hvad med dem, der ingen pårørende har?" spørger en pårørende. Antropologerne oplever, at ældre kommer mere ud, hvis de har pårørende.

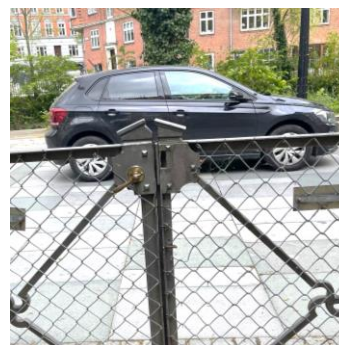
HJEMMET: FÆNGSEL OG FRISTED

Ældre, som ikke selv kan forlade hjemmet, udtrykker ofte, at de får hjælp til at komme til undersøgelser af hjemmeplejen, og hvis de skal ud på en rekreativ tur, så er det de pårørende, som hjælper. Mange ældre understreger, at selvom de gerne vil mere ud, så kan det blive et uoverkommeligt projekt uden hjælp.

ET TUNGT ANSVAR

De pårørende har meget forskellige udgangspunkter for at kunne hjælpe deres ældre. Nogle har travlt på arbejdsmarkedet, og andre bor langt fra de ældre. De pårørende fortæller, at der er en følelse af utilstrækkelighed og eneansvar forbundet med at hjælpe deres ældre ud.

MEDARBEJDERNE OM DE PÅRØRENDE

"Jamen, hvis du har et godt netværk, som er gode til at hjælpe med at få bestilt flextrafik, og du har kræfterne til at vente på flextrafik, så tror jeg godt, du kan komme ud. Men har du ikke ressourcerne til at sidde længe og vente eller nogen, der hjælper dig med at få bestilt transport, så tror jeg, at det bliver svært."

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – klippekort findes nogle steder og bør give mulighed for tur med fast hjælper

DE ÆLDRE JUSTERER NATURLIGT I DERES GØREN OG LADEN

At skulle leve med sygdom, svækkelse, funktionsnedsættelse, immobilitet på forskellig vis og en krop, der kan mindre, betyder, at de ældre, der modtager hjemmehjælp, naturligt siger farvel til ting, de kunne før. De justerer deres forventninger til livet og skal affinde sig med at behøve hjælp. De bliver afhængige af den hjælp, de kan få. Den enkelte svækkede ældre kan på den baggrund nogle gange have brug for hjælp til at se, hvordan det kan være trygt at komme udenfor. Hvordan hjælpen kan gives, så man ikke skal være bekymret for, om man falder, om man er præsentabel, om man kan håndtere evt. inkontinens, uden at det bliver uværdigt. Der er brug for støtte og hjælp til at kunne være tryk ved igen at kunne komme uden for egen dør, hvis man har været afskåret fra dette i lang tid. At komme uden for egen dør er en menneskeret, som vi som samfund har pligt til at sikre, også for dem, der ikke kan gøre det ved egen kraft.

EN TUR MED EN FAST HJEMMEHJÆLP FØLES SOM EN HEL, LILLE FERIE

En af de ældre, vi møder, er Ulf. Han sidder i kørestol og kan ikke klare ture ud af sit hjem uden en ledsager. Ulf er afhængig af, at hjemmehjælpen kan ledsage ham ud af huset, og at han kan få den nødvendige hjælp til ledsagelse på en anden måde end efter den ledsagerordning, som man kun kan få, når man er under 67 år. Ulf er social og savner bl.a. at komme til bestyrelsesmøder og på biblioteket. Han fortæller om en dag, inden klippekortsordningen blev afskaffet. "Vi kørte derud [til genbrugspladsen]. Det var en solskinsdag, det var ligesom at være på ferie. Så var vi inde og få en is og vaskede min bil, og så kørte vi hjem. Det er lige blevet afskaffet, pengene er røget ind i en eller anden pulje, jeg ved det ikke. De beskæftiger sig aldrig med, hvordan folk har det oven i hovedet."

Her ses det smukke terræn uden for Ulf's hjem, som han ikke længere kan bevæge sig rundt i, men må nyde fra terrassen, når han selv tør trille derud.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Fængsel – udvalgte citater om, hvorvidt de ældres hjem er et fængsel

[Adsprugt, hvad hun synes om, at de ældre ikke kommer ud]

"Jeg synes, det er forfærdelig og ubehageligt, og jeg har lyst til at sige, kom med mig hjem, så skal jeg sørge for, at du kan komme ud på terrassen hver dag, og så går vi tur op gennem byen, for jeg synes ikke, det er sjovt."

Sasha, 30 år, medarbejder

"Det er nok mere dem, som har svært ved at komme ud og føler, de er tvunget til at sidde der i deres lænestol. De kan ikke komme ned ad trapperne og sådan noget der. Jamen, jeg kan godt forstå, nogen borgere ikke føler, de bliver hørt omkring, at de ikke kan de her ting, og de heller ikke selv er gode til at give udtryk for, at de egentlig gerne vil mere ud."

Else, 49 år, medarbejder

[Adspurg, om hun kan komme ud til sociale arrangementer]

"Ja, det er den store hurdle, for jeg er gangbesværet, og jeg har ikke kørekort, så derfor kan jeg ikke køre bil. Så skal jeg noget, så skal jeg faktisk køre med taxa. Og det er klart, at det er jo en økonomisk overvejelse, om en tur er det værd, fordi det koster de penge, det gør."

Lena, 72 år, ældre kvinde

"Jeg kan ikke komme til tandlægen, fordi jeg ikke har en ledsager, og jeg kan jo ikke bede tandlægen om at tørre mig i røven, hvis det sker. Det har været meget, meget fængselsagtigt i lang tid. [...] Jeg bliver skør i hovedet. Det gør mig ked af det."

Ulf, 72 år, ældre mand

Det må være utilfredsstillende at have det rend ind og ud. På en måde blotter de sig lidt hver gang, der kommer nogle nye ind. Og de bliver udstillet på en eller anden måde. Det må være utilfredsstillende

– Ditte, 54 år, medarbejder

TRE VIGTIGE OMRÅDER

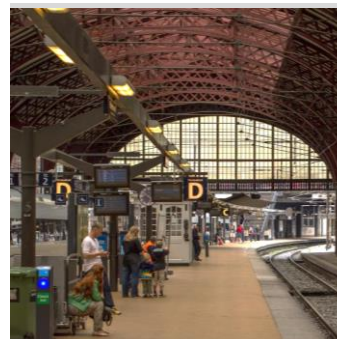
Banegård – undersøgelse af trafikken ind og ud og udsagn: "Mit hjem er en banegård"

HVORNÅR OPLEVES ENS HJEM SOM EN BANEGÅRD?

Når vi taler med de ældre om, hvorvidt de synes, deres hjem er en banegård med mange, som kommer ind og ud, hænger deres oplevelser sammen med, hvor mange besøg de er visiteret til, og om der er udskiftning i personalet. Hvis de får mange besøg på en dag, og det er af medarbejdere, de ikke kender, er det forbundet med stor frustration og afmagt. Oplevelsen af hele tiden at skulle forklare, hvordan de gerne vil hjælpes, er opslidende og gør, at mange ældre trækker sig ind i sig selv. Når det er fast personale, som kommer, er det oftest noget, de ser frem til, og som får dem til at live op og gør dem trygge. Ældre, der får få besøg, kan savne, at der kommer mennesker ind og ud af hjemmet. Vi ser tydeligt, at de ældre, uanset omfanget af hjælpen, ønsker fast, kendt personale. Når de mennesker, der vasker og vækker dig, er ukendte og 'nye', er det utrygt.

ORDET BANEGÅRD VÆKKER GENKLING HOS MEDARBEJDERNE

Medarbejderne fortæller, at de ældres hjem føles som en banegård, er svaret ofte ja. "Ja, det har jeg lige talt med én om." Ambitionen om, at ældre skal være 'længst muligt i eget hjem', gør, at nogle ældre er visiteret til mange besøg i løbet af et døgn. Besøg af rengøring, madleverandør, sygeplejerske, hjemmehjælp og fysioterapeut. "Deres selvstændighed bliver taget fra dem, fordi de er så afhængige af andre mennesker og deres tid. Pludselig er det os, der bestemmer over deres tid." Mange besøg og uklare aftaler, hvor de ældre venter, kan fastholde den ældre i hjemmet og i rollen som modtager og afhængig. Manglende relationsopbyggelse kan forringe den hjælp, de ældre får, peger medarbejderne på. Enkelte udtrykker, at det kan være en strategi for kommunen at sende forskellige folk, så der ikke opbygges en relation.

HVEM ØNSKER SIG AT BO PÅ EN BANEGÅRD?

Når man forestiller sig en banegård, ser man typisk et mylder af travle mennesker på et offentligt sted. Mennesker, der er fremmede, og som man ikke har en relation til. Netop travlheden og fraværet af relationer er det, som alle tre målgrupper peger på som bagsiden af at få mange besøg fra hjemmeplejen.

EN PÅRØRENDES BEKYMRINGER

Hos ældre med meget hjælp er også de pårørende kede af personaleudskiftningen. En pårørende siger: "Mange besøg, ja, og hvis det var de samme mennesker fra gang til gang, så ville det være så meget nemmere, men det er hele tiden nye mennesker. Det er nok det værste ved det."

MEDARBEJDERNE UNDRER SIG

"Ej, jeg synes, det er for voldsomt for dem. Jeg er helt med på, når de ældre siger, at der har været så mange, at de ikke aner, hvad den ene og den anden hedder. Og man får jo heller ikke det her nære, personlige forhold til borgerne, måske har man dårlige erfaringer med det, måske det er derfor, kommunen gør sådan."

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Banegård – en hverdag med vagtskifte er anstrengende, og kun tid sammen muliggør tillid

ÆLDRE LEVER MED VAGTSKIFTE OG UDSKIFTNING I HJÆLPEN I HVERDAGEN

At opretholde sig selv og sin hverdag er en personlig ting, som mennesker typisk står for selv. Normalt, hvis et andet menneske spiller en rolle i hverdagens opretholdelse, er det en tryk, velkendt anden. Med hjemmehjælp kan det være opslidende at skulle forklare til nyt personale, hvordan man gerne vil have vasket hår, eller hvor støvsugeren står. Information om den ældre, som går tabt, hvis hjemmet er en banegård med mange skiftende medarbejdere. Relationen mellem medarbejderen og den ældre opbygges, hvis de får tid sammen, både til samtale og til de praktiske opgaver. Tid skaber tillid, og tillid gør, at den ældre vil være mere villig til og tryk ved at få udført opgaver. At hjælperne ikke kan nå at opbygge et kendskab til den ældre, er kun en af flere negative konsekvenser.

PLADS TIL DE SMÅ, PERSONLIGE 'EKSTRA' TING

SOSU-hjælper Sasha har faste borgere og oplever ikke at "blive kastet rundt" mellem forskellige borgere. Hun fortæller: "Nogle vil gerne have, at man lige går ud i haven og plukker en blomst og sætter på bordet. Én, ved jeg, elsker at læse Samvirke-bladet, så når jeg er i Kvikly, husker jeg lige at tage det med til hende. Jeg har også en have med krydderurter og sådan noget, og der har vi også en borger, jeg plukker noget til hende, og så bruger hun det til madlavning. Det er alle de der små ting, vi kan gøre, som ikke betyder så meget i hverdagen for mig, som jeg ved betyder alverden for dem."

Sasha er et eksempel på, hvordan relation og kendskab til de ældre kan skabe overskud og glæde i hverdagen for begge parter. Hun har den ældre i tankerne og har lyst til at gøre noget, der bliver værdsat. Det er ydelser, man kan forvente at modtage fra hjemmeplejen, men denne medarbejder fortæller, at det giver hende arbejdsglæde, at hun ved, hvordan hun kan glæde de ældre.

At føle værdighed er både en abstrakt og en meget konkret følelse. Det handler om at give og blive set, at være i sig selv og at være i forhold til andre. Gensidighed og uformel, personlig relation fremmer værdighed. Alt det, vi mennesker giver hinanden, som vi ikke behøver, fremmer værdighed.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Banegård – udvalgte citater om, hvorvidt de ældres hjem er en banegård

"Ja, og det synes jeg især, når det er forskellige. Hvis nu det var den samme, der kom om morgenen, og de samme i weekenderne. Jeg ved godt, at den samme ikke kan komme på alle døgnets tidspunkter. Man skulle minimere antallet af personer, der kommer hos de ældre. Hvis folk er demente, går de jo fuldstændig i spåner over, der kommer så mange mennesker."

Kristoffer, 49 år, pårørende

"Hvis det er banegården hele tiden, jamen, ved du hvad, der går rigtig mange ting tabt i, at det er en banegård. Fordi der er mange små ting, som jeg ser, når man kommer fast."

Kathrine, 44 år, medarbejder

"Fordelen er, at de får hjælp, men problemet er bare, at det også godt kan gøre, at der kommer fem forskellige ind gennem døren på en dag. Så der kan jeg se, at der er en problematik, der skal løses noget bedre."

Signe, 33 år, medarbejder

"Jeg vil hellere sige 'en myretue'. Du skal hele tiden forholde dig til mennesker, der ikke er ens. Ole er meget sød. Han kan finde på at sætte sig ned og snakke med mig i fem minutter eller mere."

Ulf, 72 år, ældre

[Adspurg, om hjemmet er rent]

Nej, det er det bestemt ikke. Og det er jo igen det der, at de må ikke flytte ting. Så det vil sige, hvis jeg skal have tørret støv derovre, så bliver det sådan udenom.

– Lissi, 68 år, ældre kvinde

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – undersøgelse af hygiejne i hjemmet og udsagn: "Mit hjem er ikke rent"

RENHED AFHÆNGER AF ØJET, DER SER

I analysen af deltagernes oplevelser af rengøringen i hjemmet tegner der sig et billede af, at de pårørende er mere frustrerede over rengøringen end de ældre. Vi ser også, at både de ældre og medarbejderne af forskellige årsager kan beslutte at overstå eller suspendere rengøringen til fordel for andre ting, som den ene part eller parterne sammen vurderer, der er mere brug for. Jo større et plejebehov de ældre har, og des mere demens de lever med, jo mindre synes de at opdage og generes af nullermænd og spindelvæv, som de måske tidligere ville have lagt mærke til. Flere ældre har nedsat syn, og de kan fx ikke se pletter på dug eller tøj, skæl på blusen, mærker fra kaffekanden eller smuds på en låge.

LET DAGLIG RENGØRING, VISITERET RENGØRING OG HOVEDRENGØRING

Der er et spektrum mellem hovedrengøring (gives sjældent), visiteret rengøring (typisk hver 14. dag i 29 minutter til maks. 65 m² – ved flere m² skal man vælge og prioritere) og den daglige 'holden-rent,' som medarbejderne bidrager til, trods tidspres. Medarbejderne må gerne tørre mad og kaffepletter af på bordoverflader, eller hvis toilet eller køleskab er blevet beskidt, når de alligevel er der. Pårørende gør ofte rent, også selvom rengøring tildeles af en visitator.

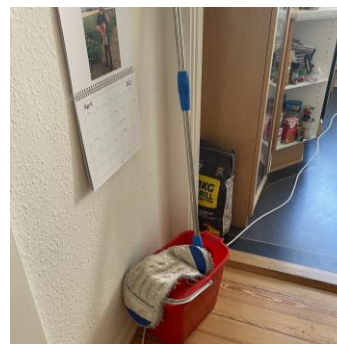
'UREN' ER TABU, OG ANSVARET ER UKLART

Hvis noget ikke er rent, og hvis en person ikke fremtræder ren, så er det ikke nemt at tale om. Som antropologer ved vi, at 'uren' er et tabu, fordi det er eksempel på uorden og 'overgang' – vi kan ikke lide skrald og affald, fordi det er på vej fra køkken til bortskaffelse, fra inde til ude. Vi kan ikke lide krummer, for de var en del af et måltid, som er overstået. Det er 'orden' at tørre et bord af, hvis der er pletter. Men hvem ser det? Det er uklart, hvem der har ansvaret.

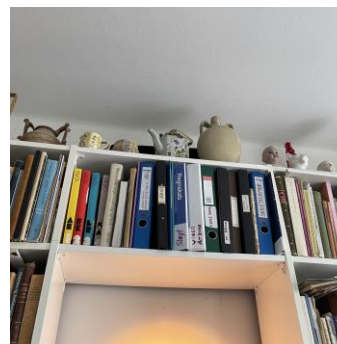
NOGET KAN MAN STADIG

Både de ældre selv, medarbejderne og nogle pårørende er inde på forskellige generationelle standarder for rengøring og personlig hygiejne. De ældre var vant til at skure gulv og støve af. Man kan fx bruge pyntegenstande til 'hjælp til selvhjælp' ved at aktivere de ældre undervejs i rengøringen. Men der er ikke tid.

'ANDRES' GENSTANDE FYLDER I HJEMMET

I forlængelse af orden vs. uorden, så oplever både ældre og pårørende det fremmedgørende (og forståeligt og praktisk), at der står ting og udstyr fra andre domæner eller verdener fremme i deres private hjem. Synlighed er en konstant reminder, som også fordrer, at andre i husstanden har det godt med medarbejderne.

IKKE OVER 180 CM OVER GULVHØJDE

Der er mange regler, der skal følges, og som begrænser rengøringen. Medarbejderne må ikke bruge skamler og må ikke rengøre i over 180 cm's højde. Er der mange dimser og bunker, opleves der ofte en forhandling eller konflikt om renhed. Nogle medarbejdere bøjrer reglerne, og nogle ældre tilkøber rengøring.

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – når et menneskes personlige hygiejne ikke længere er en privat sag

RENLIGHED ER I UD GANGSPUNKTET EN PRIVAT SAG

Selvom vi typisk betragter personlig hygiejne som en privat sag, vi selv tager os af, har vores hygiejnestandard stor betydning for, hvordan vores netværk og samfundet i øvrigt opfatter os. Personlig hygiejne er derfor også et socialt anliggende. Får man hjælp til sin personlige hygiejne, bliver den genstand for andre og er ikke længere kun privat. De pårørende bekymrer sig om, hvordan hjemmeplejen varetager hjælpen med den ældres hygiejne. Ellen, som er pårørende, beskriver i citatet ved siden af, både hvordan hjemmeplejen har for travlt til at vente på, at moren selv går ud på toilettet, hvilket kunne have styrket hendes færdigheder og måske hendes helbred, og hvordan værdigheden kompromitteres, når moren skal bruge stuen som toilet, samtidig med at hun har gæster. Det er grænseoverskridende for de pårørende at blive konfronteret med og draget til ansvar for deres ældres personlige hygiejne. Særligt personlig hygiejne er et område, hvor medarbejderne erkender, at den visiterede tid til toiletbesøg udfordrer værdigheden: "Der er et kvarter til bad. Det er, fra fru Jensen skal op af sengen, ud i badet og tilbage og have tøj på. Jeg har haft en ældre, som tog et kvarter om at komme fra soveværelset til badeværelset."

VÆRDIGHED OG HYGIEJNE ER ET SOCIALT SIGNAL

Manfred på 93 år får kun hjælp til rengøring hver 14. dag og kan selv varetage sin personlige hygiejne. Han beskriver, hvor betydningsfuldt det er for ham at føle sig ren: "Velvære er at få et godt fodbad, få klippet tånegle og få en massage. Og det er vellugt. Så føler man sig godt tilpas." For de pårørende er renhed og personlig hygiejne hos deres ældre vigtig, fordi det kan være en social barriere, hvis den ældre lugter eller er usøigneret, så børn og børnebørn trækker sig. Når det ikke fungerer, er det ubehageligt og trist at være vidne til.

"For lige at spole tre år tilbage, hvor hun stadigvæk gik rundt og gik ture, der havde hun brug for hjælp til toiletbesøg. Mest af alt til at blive hjulpet ud på toilettet, men det gik ikke ret godt, så hun fik en toiletstol. Der kommer vi lidt til værdigheden. For i stedet for at sige, at vi benytter chancen, når hun skal på toilettet, på de her fem besøg til at få hende rejst op og gå hen til toiletstolen inde i soveværelset, for at hun også bliver bevæget, så flyttede de toiletstolen ud i den stue, hun sidder i, så hun kun skulle bevæge sig en meter og skide i det samme rum, som hun sidder i hele dagen. Selvom der var gæster, både min søster og naboer har siddet ved siden af, så bliver hun sat på toiletstolen inde i stuen."

Ellen, 60 år, pårørende

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Ikke rent – udvalgte citater om, hvorvidt de ældres hjem er rene

"Det er ubehageligt. Jeg er flov over mit hjem, jeg vil ikke invitere nogen ind, fordi jeg er flov over det. Jeg prøver og prøver [at rydde op inden rengøring], og de har lovet, at de vil prøve at hjælpe mig, i hjemmeplejen med at sætte lidt struktur på. Men jeg tror ikke, de er klar over, hvad jeg mener med struktur. Og jeg ved så heller ikke, hvad de mener."

Lissi, 68 år, ældre kvinde

"Det, der mangler, er tiden til lige at tage det ekstra. Du ved, man er der alligevel: 'Tag en klud og tør.' Du har ikke rengøring på [listen], men altså, nej, du kan jo se, at der er fedtet. Du kan jo se, kørestolen er smurt ind i det ene og det andet, at smør er blevet tabt ned ad siden. Sftevand, der er rendt ned ad den. Det er vi ikke gode til i hjemmeplejen, synes jeg. Men det er jo nok, fordi de føler sig pressede. Fordi at det går for hurtigt ind og ud af døren, men overblikket forsvinder."

Sarah, 43 år, medarbejder

"Når hun hele tiden taber ting på gulvet. Det er ikke bare vand. Så er det jo et glas sild, der er røget halvt ud, hvor hun ikke kan få det op. Og så har hun haft dårlig mave, og så er det på dørkarme. Det, der er brunt, det skal man ikke røre ved. Badeværelset er beskidt, og det bliver kun værre og værre (...) Jeg har fået adgang til hendes omsorgsjournal, og der kan jeg se, der bare står rengøring. Ikke hvad tid. Og min mor var væk i en halv time, og så var det lige der, de havde været der. Og så vil de have, at hun skal vente 14 dage til."

Clara, 49 år, pårørende

"Jeg vil nok sige, at når man tilbyder rengøringshjælp, så ville det være fuldstændig vidunderligt, hvis man fik en rengøringskyndig person. Du må regne med, at jeg er jo fra en generation, hvor min mor lærte mig utrolig meget om rengøring, som har hængt ved resten af mit liv. Og der kommer jo folk ind ad døren, hvor jeg nærmest har på fornemmelsen, at de nærmest kun har støvsuget hjemme hos sig selv og ikke har begreb om, hvordan man i virkeligheden gør rent."

Lena, 72 år, ældre kvinde

TRE VIGTIGE OMRÅDER

Opsamling på de tre vigtige områder: Mere tid, kontinuitet og relationer efterspørges

RELATIONER ER AFGØRENDE

Vi har i denne undersøgelse oplevet, at især pårørende og medarbejdere er tydelige i deres kritik af, hvordan det går med de tre vigtige områder: Hjemmet som 'fængsel', 'banegård' og 'ikke rent'. De ældre derimod er ikke så komfortable med at udtrykke kritik og vil hellere fortælle om, hvad de er tilfredse med. De tilpasser sig, affinder sig, tager hensyn og vil typisk ikke kræve og være til besvær. Nogle ældre (via pårørende) finder alternativer. Under denne taknemmelighed ligger samtidig et udtalt ønske om kontinuitet, velkendte personer og relation. Vi ser, at utryghed ligger bag det fraværende pres for at komme ud og få bad oftere. For hvem vil takke nej til frisk luft og en hyggestund ude med en fast hjælper, hvis der var tid? Eller til et roligt bad med en velkendt hjælper, med tid til pleje af hår/skæg?

[Om at begynde at modtage hjemmehjælp op til jul og omvæltningen af sit hjem, hvor også hans hustru bor, til banegård. Fortalt i sin indledende præsentation, inden vi nævner de tre vigtige områder]

"Det gjorde, at de første, der kom ind i huset, var afløsere og vikarer. Og der kom nye både morgen og aften på det tidspunkt. Det var en forvirring, en hovedbanegård, vil jeg sige."

Benny, 73 år, om 'banegård'

Gerda, 94 år, om 'fængsel'

[Adspurg i maj 2021, om hun gerne vil udenfor]

"Sidste sommer, der står en bænk lige udenfor, der var jeg ude og sidde en gang, og så har jeg ikke været ude siden. Det var da dejligt, men jeg har jo nogle trappetrin, trods alt. Der er vist tre udenfor, eller to, og så er der tre herinde, så jeg skal jo på trapper for at komme ud."

Karen, 87 år, om 'ikke rent'

[Om at betale for privat rengøring, når ens hjem ikke er rent]

"Det er jo noget, man betaler sig fra, ligesom når man får en privat hushjælp, som Anna. Så koster det virkelig mange penge i timen. Ufattelig mange penge i timen. Men som min datter siger: 'Det er der jo ikke noget at gøre ved, mor, hellere det, end at du sidder i skidt til herop.'"

3) TRE MÅLGRUPPER

Præsentation af undersøgelsens tre målgrupper: Ældre, pårørende og medarbejdere

MÅLGRUPPER

Introduktion og analytiske pointer om undersøgelsens deltagere

DELTAGERNE I UNDERSØGELSEN

I denne undersøgelse deltager ældre, som modtager hjælp og støtte fra hjemmeplejen, pårørende til ældre med plejebehov og medarbejdere i hjemmeplejen. Det er igennem disse målgrupper, at vi kan forstå, hvordan hjemmepleje, hjem og værdighed opleves i praksis. Der deltager 14 ældre i alderen 68-94 år, fem mænd og ni kvinder. Ti pårørende i alderen 49-67 år, tre mænd og syv kvinder. 12 medarbejdere på 24-53 år, der har været ansat i hjemmeplejen fra 2-27 år, alle kvinder, seks SOSU-hjælpere og seks SOSU-assistenten. Deltagerne præsenteres med tekst, kendetegn, billeder og citater. Dette kapitel indledes og afsluttes med case-eksempler, hvor du får et indblik i Antropologernes metode og deltagernes hverdag, oplevelser og refleksioner.

ANALYTISKE POINTER OM UNDERSØGELSENS DELTAGERE

Vi lærer om de ældre, at de forsøger at aflæse, om hjemmeplejeren har tid til at tale med dem, hvilket de sjældent har. De ældre vil gerne skabe en gensidig relation til hjemmeplejen, da dette føles værdigt. Om pårørende lærer vi, at det kan være et tungt ansvar at være pårørende til en ældre. Der er to former for ansvar som pårørende, det ene er at give sin ældre nærvær og social stimuli, og det andet er at varetage praktiske opgaver; mange pårørende gør begge dele. Om medarbejderne lærer vi, at de sagtens kan se, hvilke behov de ældre har, men at medarbejderne kun har tid til at løse de praktiske opgaver, som de er visiteret til. Medarbejderne oplever, at det er svært at slå til pga. travlhed, og at det er en kamp at nå det hele. Som det fremgår af resuméet, har vi sat to ord på hver målgruppe. Vi beskriver de ældre med ordene *tab og taknemmelighed*. Pårørende med ordene *bekymring og belastning*. Og medarbejderne med ordene *tidspres og på trods*. Her udfolder vi, hvorledes dette ser ud i praksis.

En bred havegang gør det lettere for Alice at komme ud på sin elscooter. Der er således stor forskel på de ældres boliger og muligheder for at komme ud.

EKSEMPEL

Case-eksempel fra hverdagen – hurtig forværring

Jeg følges med Hanne hen til hendes mor, som hun er nærmeste pårørende for. Jeg har netop interviewet Hanne om, hvordan hun oplever det at være pårørende for sin 87-årige mor, Karen, som på kort tid har fået et stort plejeb behov. Hanne er midlertidigt flyttet fra landet til en lejlighed ved siden af sin mors i byen for nemmere at kunne passe hende. Nu ser hun sin mand i weekenderne. Hanne har fortalt, at hendes mor er frisk i hovedet og hører rigtig godt, men hendes dårlige syn og skrøbelige krop gør, at mange tror, at hun ikke forstår så meget. Hanne citerer Tove Ditlevsen og siger: "Der er en ung pige, der ikke vil dø, indeni. Der er jo en gammel krop og en lang erfaring, men der er jo stadigvæk den der personlighed, vi har, den forandrer sig jo selvfølgelig, men vi bliver jo ikke grundlæggende forskellige, fordi vores krop forfalder." Hanne er udmattet af det ansvar, hun står med som pårørende for sin mor, og savner "bare at kunne være Karens datter". Hun lukker mig ind i sin mors lejlighed, en lille stemme fra sengen spørger uroligt, hvem der kommer? Hanne går ind til hende og hjælper hende over i hendes kørestol. Derefter venter Hanne i køkkenet, imens jeg taler med Karen. Det er en smuk, gammel lejlighed med ægte tæpper og stuk i loftet. Mor Karen fortæller, at jeg ikke ville kunne genkende hende i dag, hvis jeg havde mødt hende for et halvt år siden. Dengang gik hun til gymnastik og gik selv på torvet for at købe ind. Alting har forandret sig så hurtigt. Nu skal Karen snart på plejehjem, og hendes datter leder efter et, hvor værelserne er

hyggelige, og som ikke ligner en institution for meget. Karen vil på plejehjem, fordi hun har dårlig samvittighed over at beslaglægge Hannes tid. "Hun er stadig ung, hun skal være sammen med sin mand og sine venner. Hun er jo hos mig hver aften og laver mad, det er så synd for hende." Jeg laver 'Mit hjem'-øvelsen med Karen ved at folde et stort papir ud med en stregtegning af et hus. Karen fortæller, hvad 'hjem' er for hende, inden hun fik brug for hjælp. "Det er tryghed, for det første, og venner, der kommer og går, og familien selvfølgelig." Og efter hun har fået brug for hjælp? "Ja, det er utryghed. Det er lige præcis ordet. Jeg er ikke tryk, før jeg hører, hvem der kommer ind ad døren fra hjemmeplejen." Karen er gået fra et liv i et hjem, hvor hun var tryk, til et liv med hjælp, hvor hun er utryk. Hun fortæller, at hun er visiteret til personlig pleje, men at hjemmehjælpen ofte forsøger at springe over: "Ved du hvad, jeg er slet ikke blevet friseret i dag. Og hvis jeg ikke selv siger det. Og det er det, jeg føler mig jo virkelig som sådan en ordregiver, hvis jeg siger: 'Undskyld, vil du ikke frisere mig, inden du går?' For jeg ved jo godt, at de skal til den næste hurtigt." Karen fortæller grædefærdigt om, hvordan hun er blevet skældt ud af en medarbejder, fordi hun havde trykket på sin faldalarm efter et fald. Selvom hun ikke selv kan komme op. Inden jeg siger farvel til Karen, fortæller hun mig, at hun håber, flytningen til plejehjem kan give hende tryghed i den sidste del af hendes liv. Jeg kan mærke, at det håber jeg virkelig også.

MÅLGRUPPER

De ældre – deres hjem, liv, hjælp, relationer og værdighed

DE ÆLDRE I DENNE UNDERSØGELSE

Vi har besøgt i alt 14 forskellige ældre i deres hjem. Over ca. tre timer har vi været hos, talt og lavet øvelser med dem for at få indblik i deres liv, historie og særligt den situation, de er i nu, hvor de får hjælp fra hjemmeplejen. De ældres udfordringer og plejebehov spænder fra rengøring hver 14. dag til seks besøg om dagen med fuld pleje. Vi har sammen med de ældre undersøgt, om de oplever værdighed og selv har indflydelse på deres liv, rytme, hjem og hverdag.

TAKNEMMELIGE OG HENSYNSFULDE

De ældre er generelt meget taknemmelige over den hjælp, de får. De kan opleve udfordringer og afsavn af forskellig slags, men de vil ikke på nogen måde 'brokke sig' og virke utaknemmelige. Og de tager hensyn til medarbejderne. Antropologerne kan se og udlede af både udtalelser og eksempler, at mange af dem kan fornemme, når medarbejderne har travlt: "Synes jeg, at de har travlt, og det kan de jo godt have, så skal de også have lov at have travlt. Hvis de kommer lidt senere, end de plejer at komme hos mig, så ved jeg jo, at de har travlt. Det er derfor. Så indleder jeg ikke en samtale," siger én. Det er tydeligt, at de adspurgte ældre forsøger at tage hensyn og tilpasse sig hjælpen.

AFLASTNING OG NETVÆRK

Det at få hjælp i sit eget hjem, når man ikke længere kan selv, giver de ældre og pårørende tiltrængt aflastning. Vi ser forskel i selvbestemmelse og livskvalitet mellem de ældre, der kan noget selv, og dem, der fx er immobile og mere plejekrævende. Rengøringen er typisk bedre, og muligheden for at komme ud større, hvis familie, en partner eller venner hjælper. Vi ser i denne undersøgelse, at blandt ældre med plejebehov spiller de pårørende en stor rolle.

Lissi på 68 år har KOL og ligger ned for at spare på kræfterne. Hun savner hjælp til at få sat struktur på sin oprydning og sit hjem, så det kan blive rent.

Hannah er 84 år og arbejder stadig med grafiske tryk i sit værksted. Hun ønsker at bade hver dag, men er visiteret til at bade to gange om ugen.

MÅLGRUPPER

De ældre – tid har de meget af, men tid til samtale og nærvær er der mindre af

TIDEN GÅR LANGSOMT FOR NOGLE OG ER EN Knap RESSOURCE FOR ANDRE
Der er en skærende kontrast mellem den tid, de ældre har til rådighed – de har nemlig typisk masser af tid – og den tid, medarbejderne, der er sat til at løse en plejeopgave, har til rådighed. Der er et udtalt opgavefokus i hjemmeplejens visitation og organisering: Kommunens visitator definerer sammen med den ældre og dennes eventuelle pårørende de opgaver, den enkelte ældre får tildelt hjælp til; en områdeleder i hjemmeplejen tildeler opgaver og køreplan med minutangivelse med meget lidt eller ingen tid for medarbejderne til at komme fra A til B. Opgaverne handler om sundhedsfaglige og plejemæssige sider af, hvordan man som ældre borger kan opretholde sin sundhed. Men tid og helhedsforståelsen af, hvad mennesker har behov for for at opretholde værdige hverdagsliv, når de kan mindre/meget lidt selv, er knap.

AT KENDE SIT VÆRD OG STILLE KRAV ER EN FORDEL I DAGENS HJEMMEPLEJE
De ældre, vi har besøgt i denne undersøgelse, er selvfølgelig forskellige individer, og vi ser, at deres opfattelser af hjemmeplejen ikke kun præges af den hjælp, de får, men at den også er formet af, hvordan de selv 'møder' hjemmeplejen og 'har det' med sig selv. De ældre, der kan komme med forslag, stille krav, møde hjemmeplejen med selvtilid, og som kan udtrykke, hvem de er, og hvad de ønsker, har færre problemer med at være glattere for den hjælp, de får, end dem, der ikke har det sådan. Det at modtage hjemmehjælp er en gensidig relation. Alle de ældre synes at give noget af sig selv for at skabe værdi i relationen til deres hjælpere, og de tager ofte medansvar for relationen. En af de deltagende ældre siger: "Jeg føler mig selv meget værdig. Jeg er ikke i tvivl om, hvad jeg er værd. Man skal tale ordentligt til folk og ikke lukke frustrationer ud, hvis der er nogle." De ældre tager til takke med den hjælp, de kan få.

Det er betydningsfuldt for Manfred, som ses her, at føle sig smart påklædt og velsoigneret.

MÅLGRUPPER

De ældre – udvalgte citater

[Adspurg, om hjemmepleje har tid til samtale]

"Altså dem, jeg har nu, de har mere tid. Men det er skisme svært at åbne sig for dem, for bliver det nu den samme, der kommer, og hvor mange gange skal du fortælle det, du fortæller? Ja, om jeg har overskud til det [Lissi har KOL, og det kræver mange kræfter at tale]."

Lissi, 68 år, ældre kvinde

[Fortæller om mulighed for at komme i bad] "Ja, for eksempel har jeg ventet i 14 dage på at få et bad. Nej, siger hjemmeplejen, det står ingen steder, at du skal have et bad. Jamen, det er noget, der er blevet lavet for længe siden, jeg skal have et bad, det står ikke her [i hjemmeplejens papirer]. Men hvad skal jeg så gøre, jeg kan jo ikke selv kravle over og sætte mig på den badestol der. Og vaske mit hår selv og alt det der."

Karen, 87 år, ældre kvinde

[Adspurg, om hjemmeplejen har tid til samtale] "Det er minuttyveri. Hjemmeplejen ved godt, at det er rimelig ensomt at være her. De kommer ikke ned og snakker [når jeg er på toilettet, fx, som jeg gerne ville have], de sætter sig og dokumenterer imens. Så siger jeg: 'Kommer du ikke hen og snakker?' Og så siger de 'Jamen, jeg skal lige dokumentere.'"

Ulf, 72 år, ældre mand

[Adspurg, om det er et afsavn ikke at deltage i sociale arrangementer]
"Jeg ville afstå. Jeg synes, det bliver lidt for besværligt med flextrafikken, og det kan godt være – der er meget ventetid. [...] Men sådan er det bare, så må man så sige til sig selv, at sådan er det."

Kurt, 84 år, ældre mand

MÅLGRUPPER

Pårørende – deres rolle og syn på værdighed og hjemmepleje

PÅRØRENDE ER FAMILIE, SOM STØTTER, LØSER OPGAVER OG TAGER ANSVAR. Vi har i undersøgelsen besøgt, mødt eller interviewet ti forskellige pårørende. De fleste er børn (seks døtre og tre sønner), men vi har også mødt en samboende ægtefælle. De pårørende i denne undersøgelse er enten alene med ansvaret for deres ældre, eller de deler ansvaret med deres søskende og i mindre grad deres egne børn. Nogle pårørende har været aktive pårørende med et større ansvar for deres (for)ældre, siden de blev født eller var unge, fx ved sklerose, og er vant til rollen. Andre pårørende finder det grænseoverskridende, at de pludselig føler sig presset til at være aktive pårørende med ansvar for deres forældres pleje, fx ved en hurtig forværring i deres næres tilstand. Nogle har forløb, hvor de tilvænnes som aktive pårørende, fordi den ene forældre dør, og den anden er overladt til sig selv. Vi hører om børnebørn, som gør rent hos ældre, eller en niece, som hjælper med personlig pleje. Pårørende er typisk familie eller netværk. Flere ældre bruger egne søskende og venner og bekendte som 'pårørende' for at aflaste dem, der ofte står med et stort ansvar og mange opgaver.

ANSVAR I TO ELLER FLERE FORSKELLIGE VERDENER

Vi ser, at de pårørende færdes og pendler på to niveauer: 1) De forholder sig til den ældres trivsel, sociale behov og hverdag. Taler, træner og giver nærvær. De hjælper med indkøb, madlavning, rengøring, soignering og står for frisk luft. 2) De sørger for betalinger, økonomi og personlige forhold, overtager kontakt til kommunen/visitator og er i dialog eller føler sig presset til at lave 'tilsyn' med hjemmeplejen. De pårørende ønsker at give omsorg og nærvær til deres nære. De fanges i at have (for) meget praktisk at gøre, det bliver en driftsopgave: "Jeg føler mig som en ansat," siger en datter træt.

Her ses en mor med demens og hendes datter i morens hjem. Et hjem, som datteren føler et tiltagende ansvar for at føre opsyn med. Hun køber også ind.

Her har de pårørende sørget for, at den ældre kan orientere sig om dato og klokkeslæt og bliver underholdt af digitalt skiftende billeder af hele familien.

MÅLGRUPPER

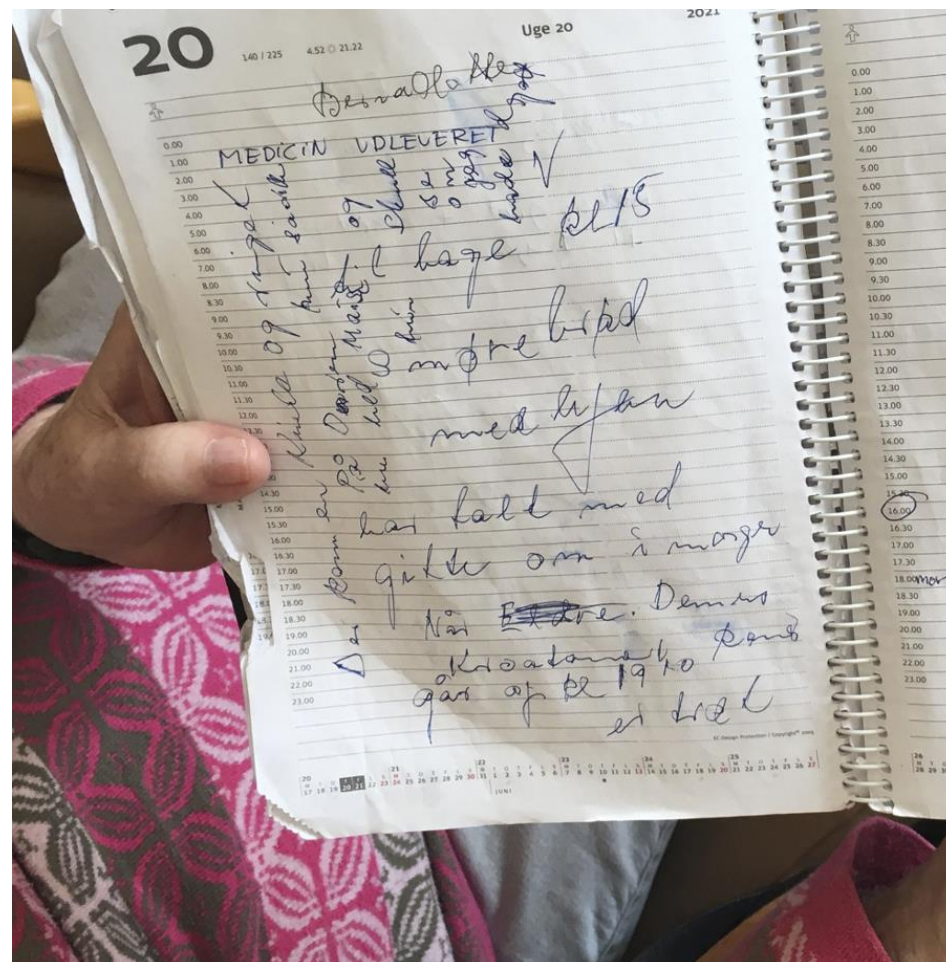
Pårørende – er bekymrede og belastede, men er sjældent i direkte samarbejde med plejen

BEKYMRET OG BELASTET

At være pårørende er belastende, både praktisk og mentalt. Begge dele slider på den pårørende. Vi har identificeret to former for pårørendebelastning: Belastningen på humøret, altså en mental og identitetsmæssig belastning, der kommer af at bekymre sig, skulle give og beslutte uendeligt meget og af at tage eller få ansvar og stå på helt ny grund. Og så den praktiske og tidsmæssige belastning, det er at skulle ordne så meget. Nogle taler fx i telefon 10-14 gange om dagen med deres ældre. Flere har taget orlov eller er mellem jobs, mens situationen forværres, og man venter på plads på et plejehjem. Det er fysisk hårdt og opleves som stressende at være praktisk koordinator. En pårørende tænker bekymret på de andre ældre rundt om i Danmark, der ingen familie og netværk har – hvad i alverden gør de?

EN KAMP MED SYSTEMET

Den mentale belastning øges, hvis relationen til hjemmeplejen og 'systemet' er svær. "Hvis jeg beder visitator om et eller andet, så er det, som om jeg tager det fra hende personligt. Jeg oplever hende som kold," siger en kvinde i 40'erne, der er datter til en mor med demens. Hendes og moderens behov er at blive støttet til at vedligeholde kognitive evner og i at komme ud. Her 'lukker' demensen for, hvilke ressourcer man vil tildele den ældre. En hustru til en mand med KOL og kræft fortæller, at hun føler sig usynlig og ikke respekteret af enkelte af de SOSU-medarbejdere, der hjælper hendes mand. Især af hende, der bader ham. Det var et dilemma, de talte meget om i ægteskabet, at hjælper og kone ikke kunne sammen. Pointen, som hjemmehjælpen typisk ikke tager højde for, er, at de pårørende ikke blot skal 'samarbejde' med deres nære, men også med dem som professionelle om rengøring, pleje og hylderne i et køleskab.

Der er mange forskellige måder, de pårørende forsøger at skabe overblik over hverdagen for deres ældre. Her ses en kalender, som hjemmeplejen, de pårørende og den ældre sammen skriver i.

MÅLGRUPPER

Pårørende – udvalgte citater

[Adspurg, om der er respekt i hjemmeplejen] "Altså den respekt, der handler om at starte med at spørge hende, hvad hun egentlig kunne have lyst til. Det tænker jeg jo, er i stedet for bare at sige. 'Nu gør vi sådan og sådan', eller man kan have en udveksling, der lyder: 'Jeg har tænkt, at vi skal det her, hvad tænker du om det?' Det er jo sådan en respektfuld dialog at have."

Hanne, 67 år, pårørende

[Adspurgt, om samarbejde med hjemmeplejen efter Birgits mor blev del af et demens-team]

"Det har hjulpet sådan lige kort, men det varede bare meget, meget kort, inden at det var det gamle game igen, og ting går galt. Så man bliver meget opgivende til sidst med at tro på, de kan løse det. Man tænker: 'Det her er bare omsonst.' Man tænker også, at det virker, som om der er rigtig, rigtig dårlig ledelse. At der ikke er nogen, der tager sig af det. Ting går bare galt så mange gange."

Birgit 65 år, pårørende

[Om at være pårørende] "Jeg er selv ansat i hjemmeplejen, og jeg har aldrig vidst, hvor svært og belastende det er at være pårørende. Hold nu op, hvor har jeg taget mig meget af mor [døjer med både depression og alkoholisme], efter mine forældre blev skilt. Det er hårdt at se hende gå ned på den måde.

Når hun har det godt, kan man jo slet ikke mærke noget. Hun 'snyder'. Jeg bor stadig 1,5 time væk og har sørget for alt længe nu: Indkøb, aftaler, lejlighedssalg, økonomi, at finde en ældrebolig tæt på os, få tildelt rengøring og dagligt opsyn. Og at holde dem fast på det."

Theis, 43 år, pårørende

[Fortæller om sin mors personlige hygiejne] "Og da hun kom ind i sengen og ligge, så har der ofte været en virkelig voldsom odør omkring hende. Som jeg nogle gange har kunnet lugte helt fra hoveddøren, af hvor skidt hun lugtede. [...] Og det er også værdigheden, for det gør faktisk, at – hun har 12 børnebørn og 21 oldebørn – og det er mere og mere begrænset, hvor meget de har lyst til at komme på besøg, for hun lugter grimt. Det er ikke behageligt. Men det er ikke hendes problem, det er vores andres problem."

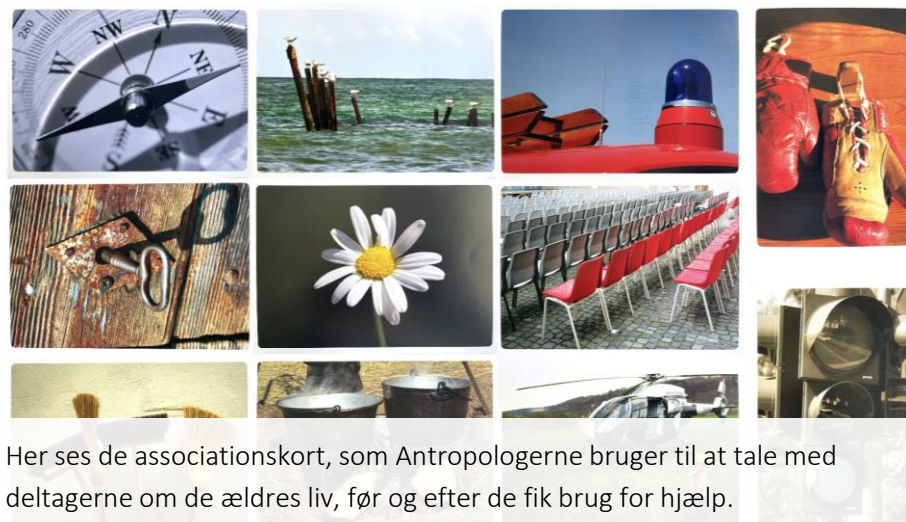
Ellen, 60 år, pårørende

MÅLGRUPPER

Medarbejdere – arbejdsglæden, arbejdspresset og arbejdsgiveren

MEDARBEJDERNE ER MOTIVERET AF MENNESKER OG AF AT GØRE EN FORSKEL. Vi har talt med 12 medarbejdere i denne undersøgelse i ca. 1,5 time over Zoom. Vi har blandt andet talt med dem om, hvordan de oplever, at det er for de ældre at få hjælp i deres hjem, hvordan det går med værdigheden i hjemmeplejen, og hvad de synes om deres arbejde. En medarbejder siger: "Jeg viser dem [*de ældre*], at de er ikke alene. De skal ikke kæmpe på egen hånd. Jeg er der for at hjælpe, ikke for at overtage deres ressourcer." De interviewede medarbejdere fortæller, at de ældres dybfølte taknemmelighed motiverer dem til at yde deres bedste i arbejdet. Et arbejde, hvor deres vigtigste redskab er dem selv – og iPaden, hvor alt skal dokumenteres.

TID ER EN KNAP RESSOURCE, OG DET HÆMMER VÆRDIGHEDEN. Medarbejderne fortæller samstemmende om et minuttyrani, hvor de er pressede og løbende må prioritere, hvilke opgaver der skal løses først, og hvilke behov det er vigtigst at imødekomme. En medarbejder beskriver sig selv som Robin Hood: Hun tager tid fra mindre udsatte ældre og giver den til dem, som har mest brug for det. Medarbejderne oplever generelt, at de ældre, de kommer hos, som har pårørende, er mere ressourcestærke end dem uden pårørende. Medarbejderne har typisk enten positive eller ingen relation til de pårørende. I nogle tilfælde er relationen 'dårlig', præget af konflikt og mistillid eller forskellig opfattelse af den ældres selvbestemmelse og behov. Om tiden med kollegerne siger én, der prioriterer at dokumentere i sin fritid for at kunne hilse på kollegerne: "Det kan godt være rigtig presset, men vi når stadig at komme ind lidt før, for det er heller ikke fedt at have en dag, hvor man ikke ser hinanden. Man vil gerne lige spise lidt mad sammen og sige farvel til hinanden. Man skal virkelig været presset, før man så får noget mere tid af ledelsen."

Her ses de associationskort, som Antropologerne bruger til at tale med deltagerne om de ældres liv, før og efter de fik brug for hjælp.

Nanna på 32 år (tv.) er medarbejder og bliver her interviewet af Mia (th.) fra Antropologerne i et videointerview om sit arbejde i hjemmeplejen.

MÅLGRUPPER

Medarbejdere – og deres systemkritiske røst

SYSTEMKRITIK FRA MEDARBEJDERNE OG ANERKENDELSE AF PÅRØRENDE

Ledelsen, 'man', kommunen, visitationen – dem, der bestemmer og prioriterer, får typisk ikke megen ros fra medarbejderne. Vi ser tydelige tegn på manglende tillid og manglende forståelse blandt medarbejderne på gulvet af, hvorfor ting er, som de er. En medarbejder siger om visitationen: "Jeg oplever, at hvis jeg som assistent er god til at formulere mig og dokumentere, så kan man også få nogle visitationer igennem, men jeg oplever også, at det er utroligt, hvor lang tid der kan gå, fra man observerer en borger med ødematøse underben, til at der er blevet visiteret, at man kan få lov til at give dem støttestrømper på. Det er utroligt, at det kan tage så lang tid." Medarbejderne beskriver, at en af de største udfordringer for værdigheden er, når visitationen ikke har anerkendt den ældres behov for hjælp. Her peger de på pårørende som en vigtig ressource: "Jeg tænker, at visitationen får større problemer med familierne [end med os]. Altså hvis man har en pårørende, der er god til at snakke og banke i bordet, så får den ældre mere. Det gør de." Medarbejderne føler ofte ikke, at visitationen lytter til deres anbefalinger, og det kan føles som en kamp mod systemet, hvor deres faglige vurderinger langt fra altid bliver anerkendt.

KONSEKVENSERNE AF ET PRESSET HJEMMEPLEJEOMRÅDE

Det er ikke kun de ældre, som tidspres og manglende hjælp går ud over. De interviewede medarbejdere fortæller om nedslidning og nedsat arbejdsglæde og skifter af og til arbejdsplads i håb om bedre arbejdsforhold: En medarbejder med 13 års erfaring siger: "Jeg er glad for arbejdet, men jeg synes, der er meget travlt. Jeg kan godt nogle gange få ondt i maven over, at der er så travlt. Og det er jeg rigtig ked af, for jeg føler ikke, at jeg får brugt mine kompetencer ordentligt. Der er ikke tid nok. Jeg kan ikke fordybe mig i opgaverne."

En erfaren medarbejder i hjemmeplejen fortæller, at hun tror, det står værre til med tiden til de ældre (og værdigheden) på plejecentre end i hjemmeplejen, og der er det slemt nok. Hun opfordrer direkte de studerende til at læse noget andet, så de ikke bliver skuffede og slidt op, som hun selv er.

MÅLGRUPPER

Medarbejdere – udvalgte citater

[Adspurgt, om der er respekt og udvikling i hjemmeplejen] "Det er ikke i forhold til, at det slet ikke er der, for det ved jeg jo ikke, om det er, men det er slet ikke noget, jeg genkender. Det er ikke noget, jeg har hørt tale om. Jeg oplever det, vi byder ind med, som morgenbesøg, så man kommer op, det er frokost, det er toiletbesøg om eftermiddagen, aftensmad, støttestrømper, der skal af, og sengeputning. Det er virkelig det basale."

Nanna, 32 år, medarbejder

"Og det er rigtig forfærdeligt, at vi har ældre mennesker, som har knoklet hele livet, for at vi kunne have det samfund, vi har i dag, og så får de et eller andet fesent vakuumpakket mad fra et eller andet storkøkken og har ikke mulighed for at komme ud i haven og sidde, for de aner ikke, hvornår der kommer en og hjælper dem ind igen."

Sasha, 30 år, medarbejder

[Adspurgt om, hvad hun kunne tænke sig at ændre i hjemmeplejen] "Der mangler, at nogen af de mennesker, der udfører et stykke arbejde, at de bliver taget mere med på råd. Der mangler, at når vi kommer og siger, at vi vil gerne have tid til det og det, at så skulle man ikke kæmpe en brav kamp for det. Det skal ikke være sådan, at det tager altså tyve minutter at få denne her dame i seng hver eneste aften, og jeg har ti. Så burde visitationen bare aflevere den tid, så mit kontor ikke får underskud. Hvis du kan følge mig."

Gitte, 53 år, medarbejder

[Adspurgt om, hvorvidt de ældre får deres behov dækket af hjemmeplejen] "Det skal jeg ikke udtale mig om. Fra os gør de forhåbentlig ikke. Der er da rigtig meget behov for berøring og knus og kram. Især i de her coronatider er det jo forbudt for os at give dem et kram."

Lykke, 46 år, medarbejder

EKSEMPEL

Case-eksempel fra hverdagen – at være pårørende, altid

Siden Clara blev født, har hun været 'pårørende'. Det er vi jo alle til vores nære. Men Clara, som nu er 49 år, har været det altid. For hun er én, der lever sammen med eller på anden måde hjælper og er tæt på et ældre menneske, der modtager hjemmehjælp. Hendes mor har sklerose og har fået hjemmehjælp, så længe Clara husker. Det er virkelig ved at være svært for Clara med en mor, der ikke har så meget sprog, som bliver konfus, og som hun taler med i telefonen 10-14 gange dagligt, de dage hun ikke besøger hende.

Clara beskriver sig selv som introvert og sin mor som ekstrovert. Hendes mor har et helt andet behov for at komme ud og være social og gå i teatret, for eksempel, end Clara selv har. Selvom vi ikke mødes fysisk, er stemningen ærlig og åben undervejs i interviewet. Det er vigtige emner og svære følelser, for situationen lige nu er den, at Clara og hendes mor er enige om at arbejde på, at hun skal på plejehjem. Som pårørende oplever Clara 'systemet' som stift, eller rettere sagt, hun fortæller, at der ikke er noget kommunikationssystem og ingen kontaktperson: "Der vil vi bare gerne have mulighed for at tage min mor ud og spise eller tage hende med herhjem. Vi skal hele tiden underrette dem inden og i god tid ... Hvis man kunne sende en sms." Undervejs i samtalen bruger Clara en lyd for ligesom at underbygge følelser og oplevelser: Fx står der i Antropologernes udskrift: [Hun laver en lyd, som om hun ikke kan få luft for at beskrive følelsen].

Efter Claras mor stoppede sit arbejdsliv og blev førtidspensionist, kom der alkoholisme oven i sklerosen, og i dag er hendes mor udfordret af begyndende (men fremskreden) demens, som er ved at blive udredt. Clara er for ikke længe siden blevet fyret fra sit job gennem 14 år, og selvom hun søger nyt job, er hendes pårørende-opgaver for moren så omfattende, at det tager rigtig meget af Claras tid og energi. Som mange pårørende oplever Clara at få dårlig samvittighed, selvom hun giver og gør meget. Fx elsker hendes mor at komme med i Claras svigerforældres sommerhus, men det er ved at blive for omfattende: "Det her med bare lige at tage hende med, det begynder at blive svært at overskue [der er gråd i stemmen], også når hun begynder at skulle have bad og alle de der ting. Hvis det var vores eget sommerhus, var det noget andet. Jeg er også bange for, hun farer vild om natten." Clara fortæller, at hun kæmper med visitatoren om alt fra demensudredning, elscooter og nu plejehjemsplads. Og at hun er glad for flere af hjælperne og især en sygeplejerske, der er opmærksom og god for hendes mor og hende. Hun ønsker sig en kontaktperson. Pårørendegrupper har hun ikke overskud til, men der er en del tips og tricks, fx om sprogtræning og demens, som hun gerne ville have og være med i. "Hun elsker sådan noget med gymnastik eller at få opgaver og at få noget ansvar (...). Så jeg håber, hvis hun kommer på plejehjem, at hun ligesom kan få lidt ro tilbage til at kunne varetage nogle opgaver, hun kan finde stolthed i," siger Clara.

4) 10 VÆRDIGHEDSELEMENTER

Analyse af 10 undersøgte værdighedselementer og hvad der fremmer og hæmmer en værdig hjemmepleje

VÆRDIGHED

Introduktion og analytiske pointer om værdighedselementerne

FOKUS PÅ VÆRDIGHEDSELEMENTER I HJEMMEPLEJEN

Ældre Sagen har sammen med Dansk Sygeplejeråd (DSR) og fagforbundet FOA tilbage i 2016 udarbejdet 10 principper, der tilsammen skal bidrage til, at ældre med behov for hjælp kan fastholde en værdig tilværelse. Disse principper har vi undersøgt ved i en øvelse med alle deltagerne i undersøgelsen at spørge ind og drøfte dem som 10 elementer af værdighed. Formålet er at få sat ord på konkrete behov og afsavn, som opleves af deltagerne fra de tre målgrupper. Vi ser stor vilje til værdighed, men ressourcer, tid og kontinuitet efterspørges. Vi inddeler analysen på de næste sider i fem grupperinger: 1) 'Egen døgnrytme', 'Soigneret og klædt, som man vil', 'Passende bolig' 2) 'God mad, gode måltider', 3) 'Mulighed for at komme ud' samt 'Livsudfoldelse', 4) 'God forebyggelse og behandling', 5) 'Samtale og nærvær', 'Respekt og udvikling', 'Hjælp og støtte'.

ANALYTISKE POINTER OM VÆRDIGHED I HJEMMEPLEJEN

I vores samtaler med de ældre, pårørende og medarbejdere ser vi, at de slet ikke forventer, oplever eller kræver flere af de 10 værdighedselementer dækket af hjemmeplejen. Især 'Livsudfoldelse', 'Samtale og nærvær', 'Respekt og udvikling' mener målgrupperne ligger lidt uden for hjemmeplejens opgaver, fordi opgaveløsningen foregår tidspresset, hvilket de ærgrer sig over. Deres og vores observerede og oplevede værdighed hos ældre i hjemmeplejen afhænger for alle elementers vedkommende af ressourcestærke pårørende. Vi ser således en skævhed i udfoldelsen af et værdigt hverdagsliv blandt plejekrævende ældre. Medarbejderne udtrykker begejstring for alle 10 værdighedselementer og mener, at de burde være en del af hjemmeplejen. Ældre og pårørende synes at skelne mellem plejeopgaver på den ene side og 'bløde', menneskelige behov på den anden. Plejeopgaverne prioriteres højere end de 'bløde' behov i praksis.

For at understøtte den ældres mulighed for at kunne hjælpe sig selv har vi set mange fine, små løsninger, som de pårørende har lavet i de ældres hjem.

At komme ud, hvis man vil, betyder, at man fortsat kan følge med i, hvad der sker omkring én, og være en del af samfundet. Det skaber værdighed

VÆRDIGHED

Element-gruppe 1: Døgnrytme, soigneret og passende bolig

EGEN DØGNRYTME – DET MULIGES KUNST

De ældre oplever sig generelt imødekommet på ønsker til sengetid og vækning og udtrykker forståelse for, at det er et større regnestykke, som skal gå op. De interviewede pårørende, derimod, udtrykker, at der ikke bliver gjort nok for at understøtte deres ældres egen døgnrytme. At borgerne kommer op og i seng på ønskede tidspunkter, er et udtalt fokus for hjemmeplejen. Man ved og forstår, at det er vigtigt for følelsen af værdighed og selvbestemmelse at komme op og i tøjet, når man vågner. På trods af dette siger en medarbejder: "Selvfølgelig skal det være egen døgnrytme, men der er også grænser. Der er nogen, jeg synes forventer alt for meget." De taler om gensidig fleksibilitet og det muliges kunst.

SOIGNERET OG KLÆDT, SOM MAN VIL – EN INDIVIDUEL SAG

Der er her tale om et fokuspunkt for alle tre målgrupper, hvor især personlige standarder er afgørende for, om man oplever tilstrækkelig hjælp. Nogle af de meget plejekrævende ældre slår sig til takke med joggingbukser, men kunne godt tænke sig et alternativ. De ældste oplever typisk, at badet går for hurtigt. De pårørende fortæller om ører og negle, som ikke bliver renset, tandbørstning, der glemmes, skæl på bluser og 'små, ekstra ting', som ikke længere bliver gjort. Medarbejdere lægger vægt på, at de ældres behov for soignering er forskellige, og på forskellen mellem ældres og pårørendes behov.

PASSEDE BOLIG – FORSKEL PÅ DE ÆLDRE OG DE PÅRØRENDES OPFATTELSE

Vi har talt med alle deltagerne om, hvorvidt de ældres bolig er en god ramme for et liv med nye begrænsninger. De ældre holder ofte af deres bolig, også når den ændres i takt med et stigende hjælpebehov. De pårørende oplever ikke altid, at boligen er overkommelig eller sikker for den ældre.

De ældre, som stadig har mulighed for at passe deres udseende og personlige hygiejne, lægger vægt på at se velsoignerede og rene ud.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 1: Døgnrytme, soigneret og passende bolig

"Mulighed for at komme ud. Egen døgnrytme. Det er der jo ikke. Man skal jo gå på toilettet på de tidspunkter, det passer hjemmeplejen. Det er så det."

Hanne, 67 år, pårørende

[Adspurg, om hendes ældre kan have sin egen døgnrytme] "Nej, det kan hun ikke. Hjemmeplejen kommer mellem kl. otte og halvtolv. Hvis jeg snakker med min mor over middag, er hun ofte lidt ... det er forkert at sige sur, men ærgerlig, for det går ud over hendes rytme, når hun laver maden. Hun kan godt sige: 'Så er man nødt til at stå i nattøj.'"

Anne, 60 år, pårørende

"Selve tøjet og den måde, hun blev klædt på – vi blev simpelthen nødt til at skrive, hvilket tøj hun skulle klædes i, ellers sad hun i nattøj hele dagen lang. Så ja, påklædning er også et problem."

Ellen, 60 år, pårørende

[Fortæller om sin bolig] "Jeg synes, den er for lille, hvis jeg skal være ærlig. Der er kun lige de skabe, du ser derude. Og det ene skab, det er elektroniskskab. Og så synes jeg næsten, at jeg kan sidde på sofaen og lave mad. Jeg ville godt have haft et ekstraværelse, hvor jeg kunne få plads til, at for eksempel min støvsuger kunne stå, mit strygebræt og strygejern og symaskiner og overlocker."

Lissi, 68 år, ældre kvinde

VÆRDIGHED

Element-gruppe 2: God mad – gode måltider

MAD, MÅLTIDER OG SOCIAL APPETIT

Når ældre, som modtager hjemmepleje, skal have hjælp til mad, så foregår det på forskellige måder. Nogle ældre kan selv købe ind og får maden varmet eller anrettet. Andre ældres pårørende køber ind, og hjemmeplejen varmer og anretter maden. De ældre kan købe sig til en madordning, hvor maden leveres af kommunen (dagligt eller ugentligt) og varmes og anrettes af hjemmeplejen. Både pårørende og medarbejdere ser, hvordan de ældres præferencer for mad ændres over tid, som en form for tilpasning. De beskriver, at det sociale aspekt af måltidet mangler, og at langt de fleste ældre sidder og spiser alene. Det påvirker deres appetit og kan føre til fysisk svækkelse. Hvis den fysiske og sociale appetit er god, ser vi, at de ældre, som af og til kan spise på aktivitetscenter eller med venner og familie, har bedre muligheder for at opleve gode måltider. En ældre fortæller, at han kun er tilmeldt madordning de dage, hvor hans kone ikke laver hjemmelavet mad, han nyder den selvbestemmelse, det giver at kunne variere løsningerne.

KVALITETEN AF MAD – OGSÅ ET SPØRGSMÅL OM TILVÆNNING

Den mad, de ældre får udefra, beskriver en del medarbejdere som uappetitlig. "Jeg synes ikke, at maden, der kommer udefra, er noget at råbe hurra for. Men nogle gange så kan folks normalitetsbegreber også ændre sig, og jeg synes faktisk, at når de har fået det her mad udefra et stykke tid, så begynder de at synes, at det er såmænd okay. Jeg synes ikke, der er mange klager over mad." Både pårørende og medarbejdere fortæller om små, omsorgsfulde handlinger, de udfører, for at den ældre vil spise. En medarbejder tager pynten af maden, inden hun pakker den ind, så det ikke bliver smattet, og en pårørende fylder sin fars fryser med mad, så han altid kan få et hjemmelavet måltid.

Britt havde købt og spist forskellige færdigretter igennem en lang periode, men nu kan hun ikke længere få det ned. Hun nyder at spise med sin familie.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 2: God mad – gode måltider

[Fortæller om at miste lysten til købmåd] "De [hjemmeplejen] må varme mad. De må ikke lave mad. Altså i starten fik jeg det her Steff Houlberg, men lige pludselig – jeg kunne bare ikke spise det. Jeg havde to ude i fryseren. [...] Jeg kunne bare ikke spise det. Det var noget mørbradgryde med ris. Jeg sad der, og jeg havde jo en mere ude i fryseren. Så gik der et stykke tid, og så tænkte jeg, at nu prøver du. Og jeg kunne simpelthen bare ikke spise det."

Britt, 74 år, ældre kvinde

"Der er nogen, der forventer, at vi står og laver maden, men det gør vi ikke, for vores besøg til mad er måske ti minutter. Til at varme maden. Og det er der nogen, der bliver rigtig gale over. Men altså, vi kan jo ikke – det er jo ikke os, der skal sørge for det. Det er pårørende, der skal sørge for det."

Nanna, 32 år, medarbejder

"Hvis den ældre selv kan tage sin mad til frokost, så smører vi den om morgenen, og det synes jeg også er klamt, at den skal stå så længe. Eller hvis aftenvagten skal servere den, så er det også tit, at vi smører den til aftenvagten, fordi de ikke har tid til det."

Else, 49 år, medarbejder

"[Savner] grøntsager og let kost. Det er jo ikke fordi, vi er jo ikke gammelsultne i vores alder. Det skal være let og inspirerende."

Hannah, 84 år, ældre kvinde

VÆRDIGHED

Element-gruppe 3: Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse

BEVÆGELSESFRIHED OG LIVSUDFOLDELSE – HVEM PÅHVILER ANSVARET?

Når vi taler med de ældre om livsudfoldelse, udtrykker nogle, at de har oplevet det, de skal, i dette liv; de føler sig trygge og veltilpasse hjemme. Den resterende gruppe ældre kan på spørgsmålet om livsudfoldelse deles i to: dem, som stadig kan praktisere livsudfoldelse i form af spillegrupper, besøg hos venner og familiesammenkomster. Og dem, som ønsker og har behov for livsudfoldelse, men som skal have støtte for at kunne folde livet ud og blot komme ud og rundt. De er markant overladt til sig selv, hvis de ikke har pårørende, og hvis de har, så udtrykker de pårørende stort ubehag ved at have og stå med ansvaret selv. De vil gerne guides og have viden om muligheder, de selv kan forfølge, og muligheder i kommunen på frivilligområdet m.m. Det er ikke nemt at finde frem til og presse på med, og det kræver samarbejde mellem hjemmeplejens medarbejdere og de ældre og de pårørende. Medarbejderne bekræfter, at de ser vemodige til, når ældre sidder med uopfyldte behov. Medarbejdernes manglende handlerum har stået frem i denne øvelse.

STOR KOMMUNAL OG PERSONLIG VARIATION

Adspurgt om ældre, der ikke kan komme ud selv, får hjælp af hjemmeplejen, svarer medarbejderne forskelligt: 1) "Det er ikke noget, vi er en del af i hvert fald. Jeg ved ikke, hvordan reglerne er for de ledsagerordninger. Men det er i hvert fald ikke noget, vi er en del af." 2) "Der kunne det være klippekortet, der kommer indover. De får måske en time hver anden uge, det skal jo også passe sammen. Vi kan jo ikke trylle. Det skal man også bare lige huske på, at vi vil selvfølgelig gerne gøre alt, hvad vi kan, men vi kan jo ikke bruge flere timer om dagen på det." Den ene opfatter det ikke som en opgave for hjemmeplejen, den anden har kvaler og opfatter det som en opgave, men mangler ressourcer.

Kurt har en god udsigt fra sin lejlighed i et boligkompleks for ældre. Kurt kan købe ind på sin elscooter, men er stoppet med at tage på længere ture.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 3: Mulighed for at komme ud og livsudfoldelse

"'Livsudfoldelse' savner hun, tror jeg. Hun savner, at der kan være andre, og jeg tror godt, at hun kan være træt af at se på mit fjæs, så der kunne hun måske bruge nogle andre. Hun har mod på mere end bare at drikke en kop kaffe og gå en tur i byen. Hun elsker teater og ballet og mennesker."

Clara, 49 år, pårørende

"Altså som ledsager tror jeg, at hjemmeplejen ville kunne mange ting. Men de har jo ikke tid til at gå med mig på museum, går jeg ud fra. Der må jeg vel selv finde en eller anden måde at gøre det på."

Lena, 72 år, ældre kvinde

"Altså den der med livsudfoldelse, det er nok begrænset. Hun lever jo bedst gennem andre, og det har hun det i princippet fint med, og det har hun jo så ikke helt alligevel. Men det er en måde at overleve på, det er at spørge, hvordan har vi det, og om det går godt med vores børn."

Peter, 65 år, pårørende

[Adspurg, om hun får hjælp til livsudfoldelse] "Det ved jeg ikke. Det er halvandet års tid siden, der havde jeg begge mine store børnebørn med i biffen, og der havde de sådan en elevatorordning. Eller liftordning, så jeg kunne komme ind i biografen." [Lissi har KOL og skal have sin elscooter med iltflaske med overalt]."

Lissi, 68 år, ældre kvinde

VÆRDIGHED

Element-gruppe 4: Samtale og nærvær, respekt og udvikling, hjælp og støtte

SAMTALE OG NÆRVÆR – NØGLEN TIL VÆRDIGHED OG ARBEJDSGLÆDE

"De skulle snakke til hende. Når jeg kommer om aftenen klokken seks, så er det rigtig tit, at der ikke er batterier i hendes høreapparat. Det vil sige, at de har puttet høreapparatet i om morgenen, men batterierne virker ikke. Der er ikke én, der har reageret på, at hun ikke har kunnet høre, hvad de siger. Så kan jeg godt regne ud, hvor lidt snak de har givet hende." Dette fortæller en pårørende om sin mor. Hun afslutter sætningen med "givet hende", og det er meget sigende for betydningen af samtale og nærvær i hjemmeplejen; det er noget, der bør gives til de ældre. Det er entydigt igennem undersøgelsen, at de ældre savner og efterspørger tid til samtaler med især de faste medarbejdere. Medarbejderne er enige i samtalen og nærværets vigtighed, de har bare ikke tiden. "Ja. Det er det, der er så sygt ved det her system, at uanset hvad man skal have hjælp til, så skal man have en bevilling på det," siger en medarbejder om samtale og nærvær. Medarbejderne fortæller om ældre, som beder om samtale i stedet for rengøring, imens medarbejderne har så travlt, at nærvær synes umuligt. Beskeden fra medarbejderne er klar: Samtale og nærvær er lige så vigtigt som mad, rengøring og bad; der er bare ikke visiteret til det.

RESPEKT OG UDVIKLING OG HJÆLP OG STØTTE – ER SUBTILE GESTUSSE

Respekt og udvikling samt hjælp og støtte er ikke decideret fraværende i hjemmeplejen. Medarbejderne i denne undersøgelse er fx bevidste om at præsentere sig ved navn og møde borgeren med respekt – det er bare ikke nogle værdier, arbejdspladsen eller ledelsen sætter på dagsordenen for medarbejderen. De ældre savner støtte til forskellige behov såsom organisering af hjemmet, hjælp til at komme ud, daglig rengøring og hjælp til soignering, som kan øge deres følelse af selvbestemmelse, overskud og værdighed.

'Samtale og nærvær' over kaffe og kage med Antropologerne hjemme hos et ældre ægtepar.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 4: Samtale og nærvær, respekt og udvikling, hjælp og støtte

"Hjælp og støtte ... Det synes jeg måske ikke, der er så meget af. Det er noget af det, der ikke er tid til. For det er sådan et fluffy begreb, man ikke kan visiteres til, så det er der ikke så meget af."

Ditte, 54 år, medarbejder

"[Samtale og nærvær] det er jo nok en af de ting, vi allesammen rigtig gerne vil, men som vi desværre bare ikke har særlig meget tid til. For mit vedkommende, prøver jeg at snakke så meget med dem, mens vi er der og arbejder. Og har jeg to minutter en dag, hvor jeg kan sige, at jeg er så godt med, at jeg godt lige kan sætte mig."

Kathrine, 44 år, medarbejder

*[Om at føle sig respekteret og accepteret med KOL]
"Alle folk accepterer mig jo. Det er en god ting, jo. Ellers troede jeg nok, at jeg havde set anderledes på livet. Det er jo lige meget, hvor jeg kommer hen: 'Jamen, det er Anne-Lise og hendes rollator med hendes ilt.' Sådan er det jo. Også familien har accepteret det, så det er jo dejligt. Min søn havde svært ved at acceptere det i starten. Han syntes, at det var noget skidt, men det er sådan, det er."*

Anne-Lise, 68 år, ældre kvinde

*[Adspurgt, om der er tid til samtale og nærvær med hjemmeplejen]
"Det kommer sgu an på, hvordan de har det, når de kommer. Om de er trætte eller er blevet jaget rundt med."*

Hannah, 87 år, ældre kvinde

VÆRDIGHED

Element-gruppe 5: God forebyggelse og behandling

FOREBYGGELSE ER GOD FYSIK OG ET SOCIALT LIV

Undersøgelsens ældre har svært ved at vurdere hjemmeplejens forebyggelse og fortæller primært om deres hospitalsophold eller læge. Behandling og medicinering er de typisk tillidsfulde og tilfredse med. En frisk ældre, der kun modtager rengøring, beskriver forebyggelse med gymnastik.

NOGLE PÅRØRENDE FØRER KONTROL MED MEDICINERINGEN

En pårørende oplever, at hun må kontrollere, om hendes ældre får den rette medicin, og de mangler en kontaktperson, hun kan tale med: "Vi har rigtig, rigtig mange udfordringer med alt muligt, der går galt. Lige fra medicinering, der er forkert, og rengøring. Specielt medicinering. Så bliver man bare meget, meget træt. At man både skal sørge for at have dem til lægen, og ..."

FOREBYGGELSE TALES MEST OM SOM SYGDOMSFOREBYGGELSE

Medarbejderne er generelt godt tilfredse med den forebyggende indsats. Forebyggelse og opsporing er en kerneopgave, som de føler sig godt klædt på til at varetage. Men de tænker forebyggelse i forbindelse med fx blærebetændelse og andre gængse sygdomme blandt ældre. Når vi taler om vedligeholdelse af fysiske og kognitive evner, så tegner der sig et andet billede. Her bliver tid en stor faktor. Hvis en ældre er i stand til selv at børste tænder eller gå ud på toilettet under opsyn, så er der ikke altid tid til det. Medarbejderne bliver 'nødt til' at udføre opgaver, som de ældre i princippet selv kan udføre. Medarbejderne siger, at det er ærgerligt, da den ældre bør hjælpes til selvhjælp. De ved, hvor hurtigt mennesker mister evnen til selv at udføre opgaver. Der er fokus på de tydelige forebyggelsesopgaver, hvorimod de små hverdagshandlinger (hverdagsrehabilitering) ikke altid kan understøttes.

Inge har demens og får udleveret medicin af hjemmeplejen hver morgen. Inges pårørende oplever, at der sker mange fejl, når medicinen skal justeres.

VÆRDIGHED

Element-gruppe 5: God forebyggelse og behandling

"Jeg kan godt ærgre mig over, at vi ikke har fået hende opereret på det tidspunkt, hvor det har været aktuelt, men vi var optaget af alt muligt andet. Der kunne hjemmeplejen måske godt have sagt, at vi skal have gjort et eller andet."

Peter, 65 år, pårørende

[Fortæller om vigtigheden af at give hjælp til selvhjælp] "Det tager længere tid, men det er rigtig godt, for det gør, at det sikrer dem, altså menneskene, at få et bedre liv og en bedre livskvalitet, så de ikke – hvis vi gør alt for dem, så mister de en masse ressourcer selv, og det går hurtigt ned ad bakke, når man er ældre og skrøbelig."

Nanna, 32 år, medarbejder

[Fortæller om, at der ikke altid er tid til at give hjælp til selvhjælp] "Når man skal hjælpe dem med at blive vasket, og 'kan du selv vaske', det kan de fleste. Men de kan måske ikke løfte armen og sådan nogle ting der. Og det er det, jeg siger, er det nu en, der ikke er fast, så kan man risikere, at hun bare tager hele molevitten, og hun vasker både foran og ansigt og øjne og ører og det hele. Og så mister de [ældre] jo det her, uden at det er bevidst. Det tror jeg også selv, de oplever, faktisk."

Sarah, 43 år, medarbejder

"Og så siger folk jo, at det er, fordi hun er født i 1933. Det er derfor, hun bliver svækket og falder og er svimmel eller har gigt, eller hvad man nu har. Der er behandlingsgaranti, hvis du har kræft. Der er ingen behandlingsgaranti, hvis du har andre symptomer. Og der er faktisk temmelig mange andre ting, vi fejler, end kræft."

Hanne, 67 år, pårørende

5) FEM INDSIGTER

Præsentation af undersøgelsens fem analytiske indsigter

INDSIGTER

Introduktion og analytiske pointer om de fem indsigter

INDSIGTER OM VÆRDIGHED

De følgende fem indsigter er udarbejdet på baggrund af undersøgelsens samlede datamateriale. Det vil sige, at vi, udover en analyse af interview-transskriptioner, i den analytiske frembringelse af indsigter også inddrager mere komplekst og sansemæssig data: Fx at vi husker de stemninger af glæde og modløshed, vi og deltagerne har befundet os i under besøg og interviews. At vi lader deltagernes små hentydninger og de drømme om fremtiden, de har indviet os i, præge og gøre indtryk i analysen. At vi husker observationer af interaktion og af de mennesker og de hjem, vi har besøgt. At vi lytter til lydclip og genser videoklip for at fornemme, hvad folk har på hjerte. Indsigterne er således Antropologernes bud på, hvad der er på spil i hjemmeplejen anno 2021.

ANALYTISKE POINTER OM VÆRDIGHED

Fordi værdighed er noget, vi har, opbygger, besidder og 'gør' – ganske som det er med hjem og hjemlighed; og fordi værdighed er noget, som kan krænkes eller udfordres, er værdighed naturligt noget, den ældre oplever eller ikke oplever. Men også at den er svær at tale om. Og det er IKKE individets eget ansvar og indstilling, der er bestemmende for, om hjemmehjælpen fremmer værdighed. For det er med værdier og overbevisninger og menneskers handlinger således, at de skabes – og det individuelle menneskes oplevelse af værdighed skabes – i en konstant vekselvirkning mellem individet og henholdsvis de andre mennesker og sociale sammenhænge, vi er en del af, og det samfund, system og logik, vi også er en del af. De første tre indsigter handler om det individuelle (det nære), den fjerde om socialitet og ensomhed (det fælles), og den sidste om samfundets blik, og hvordan vores fælles forestillinger spiller ind på hjemmeplejen (det fjerne).

Antropologerne har haft kage med til alle besøg, så interviewer og deltager kan nyde en hyggelig stund. Vi har undersøgt værdighed i Danmark i dag.

Lige udenfor er et lyskryds, så før hun lå helt i sengen, der rullede hun aldrig for, for så kunne hun jo se ud, og så var hun ikke alene. Det har altid været godt for hende.

– Peter, 65 år, pårørende

INDSIGT #1

Hjem og hjælp

HJEMMET ER DE ÆLDRES ANKER OG MÅ IKKE VÆRE UNDER AFVIKLING

I denne undersøgelse har vi talt med alle tre målgrupper om, hvad hjem betyder for de ældre, og hvilke følelser der opstår, når man modtager hjælp i sit eget hjem. De ældre beskriver, at deres hjem har haft en stor betydning for dem hele deres liv. Det er her, mange vigtige livsbegivenheder har udspillet sig, og det er herigennem, de har udtrykt deres værdier og søgt at opfylde personlige behov. Hjem er en vigtig identitetsmarkør, og dette fortsætter hele vejen igennem livet.

TILLID OG RESPEKT DEFINERER EN VÆRDIG HJEMMEHJÆLP

Oplevelsen af ikke længere at kunne tage sig af sig selv og sit hjem kan være overvældende og opslidende. Så mange ældre bliver lettet over at skulle have hjemmehjælp. At få hjælp i sit hjem er en gensidig tillidsopgave mellem den ældre, kommunen og hjemmehjælpen. Ved en visitation (et møde) vurderes det, hvad der skal gives hjælp til og hvor ofte. Efterfølgende udvikler tillidsopgaven sig ofte mellem pårørende, den/de ældre i boligen og de hjemmehjælpere, som kommer i hjemmet. En længere periode med forventningsafstemning og tilpasning mellem de tre aktører følger. Der er afsat et bestemt tidsinterval til hver opgave, den ældre får hjælp til, og de pårørende og ældre fortæller, at tingene går stærkt, og travlhed og stress kan skabe følelser af fortvivlelse, vrede, mistrivsel og mistillid. Medarbejderne anerkender, at det skal gå stærkt, og fortæller, at de forsøger at være respektfulde, når de arbejder i de ældres hjem. Når medarbejderne møder den ældre og hjemmet med respekt, kan der opstå en oplevelse af værdighed på trods af stressede arbejdsforhold og korte besøg. Når opgaverne skal løses i hast, og oplevelsen af værdighed påhviler den enkelte medarbejders evne til tillid og respekt, bliver værdighed i hjemmeplejen personbåren og derfor skrøbelig.

De hjem, Antropologerne har besøgt, er lige så forskellige som de ældre, vi har mødt. Fælles for alle er, at hjemmene er hjørnesten i deres livskvalitet.

Antropologerne har indledt alle besøg hos de ældre med en rundtur i deres hjem. Dette giver et godt indtryk af de ældre, deres historik og det levede liv.

Det er nok også den holdning, jeg har til den hjælp, jeg får her i huset. Der er en opgave, der skal gøres, og den skal gøres ordentligt, og den skal tage den tid, den tager, men heller ikke mere.

– Benny, 73 år, ældre mand

INDSIGT #2

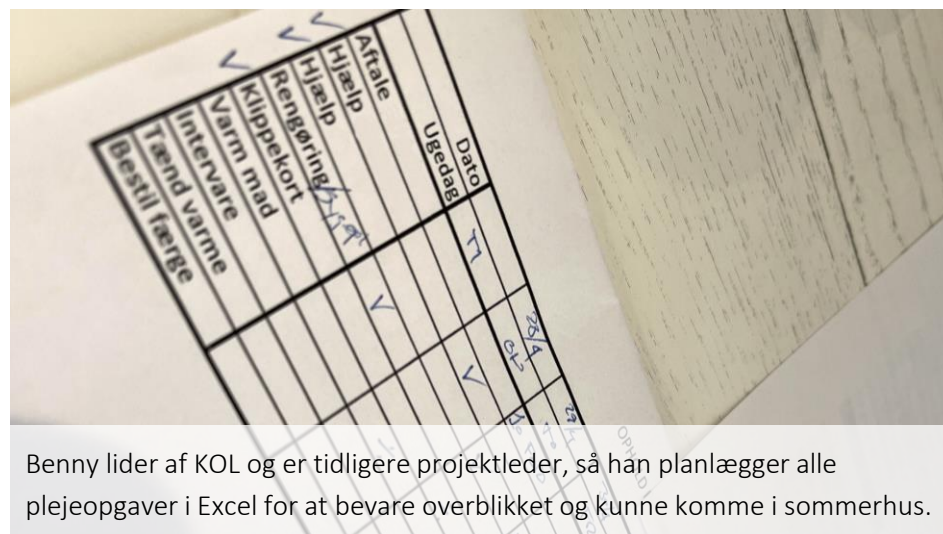
Person eller opgave

MEDMENNESKELIG PROFESSIONALISME

Når man modtager og giver hjælp, er der en indbygget kompleksitet, som består i, at et ældre menneske skal have hjælp, og at den medarbejder, der har til opgave at give denne hjælp, bliver aflønnet. Der er på mange måder tale om både et menneske og en opgave. Denne kompleksitet ændrer ikke på, at opgaven kun løses succesfuldt, hvis den løses værdigt. De ældre i denne undersøgelse fortæller, at de bliver utrygge, hvis medarbejderen ikke er god til sit arbejde, fx at give bad eller gøre rent. Dette er et udtryk for, at de ældre har standarder, som de forventer, medarbejderen kan leve op til. Det kaldes *almindelig professionalisme*. Det fremgår af Antropologernes undersøgelse, at den værdige hjælp er afhængig af, at medarbejderen forstår at lytte til og tilgodese de ældres inderste behov, løbende og hver gang, for der er omskiftelighed i de ældres dagsform, humør og ønsker. De medarbejdere, vi har talt med, fortæller, at de aktivt bruger deres viden om den enkelte ældre, deres empati og indføling, når de løser en opgave. Der kan nemlig være forskel på, hvilken hjælp den ældre er visiteret til, og hvilke følelsesmæssige og spontane behov der kan opstå hos den ældre. At forstå disse behov og at få den ældre til at føle sig set og forstået kalder vi *medmenneskelig professionalisme*. Medarbejderne fortæller i interviewene, at de ældres oplevelse af værdighed er central for den hjælp, de giver, og er noget, de faktisk tænker over i det daglige. De fortæller samtidig, at rammerne for den hjælp, de kan give, ikke understøtter deres arbejde for værdighed. Der er tale om en tilstræbt værdig hjemmepleje på trods af vilkårene. Dette afspejles i, at medarbejderne bliver målt på, hvor meget de når, og hverken på egen eller de ældres tilfredshed med den service, de giver. På den måde reduceres de ældre til en opgave frem for en person med praktiske og personlige behov.

Her ses en faldalarm. Den skaber ro og sikkerhed, men der sker fejl. En ældre har oplevet at ligge på jorden udenfor i over en time, før hjemmeplejen kom.

Benny leder af KOL og er tidligere projektleder, så han planlægger alle plejeopgaver i Excel for at bevare overblikket og kunne komme i sommerhus.

Så sparker jeg hende under bordet og siger: 'Du skal sige sandheden, du skal ikke sidde der og sige alt det, du kan. Du skal sige alt det, du ikke kan' [til visitorator]. Den opretholdelsesdrift er jo naturlig for et menneske.

– Clara, 49 år, pårørende

INDSIGT #3

Selvbestemmelse og tid

SELVBESTEMMELSE ER MERE OG ANDET END BLOT INDFLYDELSE

Når vi har spurgt de ældre, om de oplever, at de selv bestemmer i deres eget hjem, er svaret ofte: "Ja da, hvem ellers?" Dette svar har vist os, at følelsen af selv at bestemme i sit hjem ikke forsvinder, bare fordi man får hjælp i hjemmet. Både ældre og pårørende fortæller derimod om, hvordan selvtiliden og følelsen af at kunne bidrage kan lide et knæk, når man ikke længere kan selv.

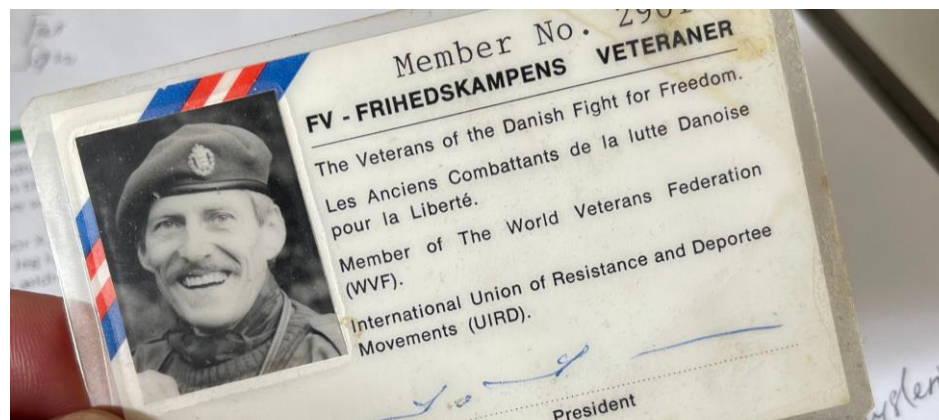
De pårørende fortæller, at deres ældre stadig kan ting selv. Fx gøre badeværelse rent, børste tænder eller varme mad. Nogle gange har de brug for støtte, så de fortsat kan udføre huslige pligter selv. Når de ældre føler, at de bidrager til at løse en opgave, eller når de får og har et ansvarsområde, styrkes deres selvværd. De pårørende siger, at deres ældre ikke altid bliver støttet i at udføre opgaver selv, fordi der simpelthen ikke er tid til, at medarbejderne kan yde den nødvendige støtte. De ældre synes derfor at være i risiko for at gå glip af udvikling og oplevelse af agens i eget liv, som de potentielt set kunne opleve.

TODELT FOKUS PÅ SELVBESTEMMELSE OG AGENS

Det er vigtigt, at vi ikke kun fokuserer på de ældres selvbestemmelse, når vi ser på værdig hjemmepleje, da selvbestemmelse langt fra er det eneste, som kan give en følelse af selvværd og værdighed. Når pårørende og ældre mennesker taler med kommunen og visitator, handler samtalen mest eller udelukkende om, hvad den ældre ikke længere selv kan og derfor skal have hjælp til. Det beskrives både som afmagt, og at man kan meget lidt, og som en kamp at få bevilget de nødvendige ressourcer. Aktørernes syn på den ældres egne evner trænges i baggrunden, og muligheden for at få den rette 'hjælp til selvhjælp' undergraves. Både medarbejdere og ældre efterspørger, at der er tid til at løfte nogle plejeopgaver sammen i fællesskab som værdig udvikling.

Hannah viser stolt sin samling af søpindsvin frem. Hun støver dem ofte af med en pensel og har en høj rengøringsstandard. Det er rekreativt arbejde.

Alle de ældre, vi har talt med, har udrettet noget, de er stolte af. Vi har talt med de ældre om det liv, de har levet, før de fik brug for hjælp.

[Om hjælp til selvhjælp. Hannah kan selv bade, men skal helst ikke være alene, da hun bliver svimmel]

Ja, jeg passer jo på. Og jeg kan jo råbe nødhjælp. Så ved de godt, at så er konen selv gået i bad. Så sådan er det.

– Hannah, 84 år, ældre kvinde

INDSIGT #4

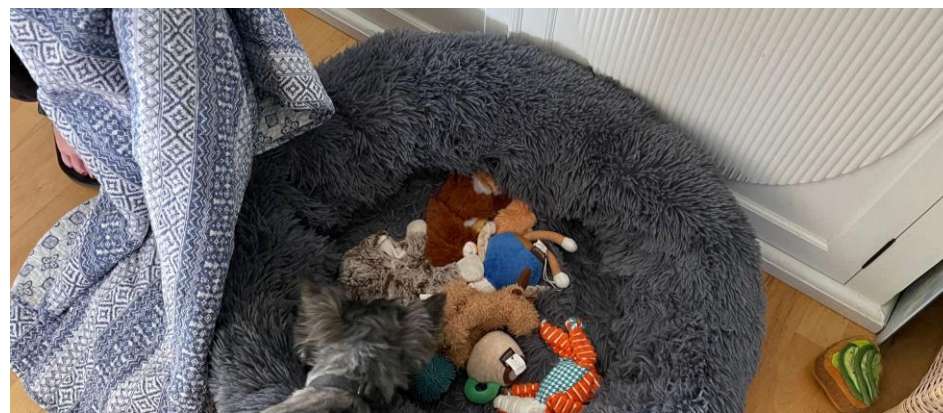
Socialitet og ensomhed

SOCIALITET OG KONSTANT OMSTILLING

Mennesker er sociale væsener, som har brug for hinanden; brug for at høre til for at overleve og for at trives. Vi ved fra denne undersøgelse også, at medarbejderne sammen med de pårørende spiller en central rolle for de ældres trivsel på det sociale plan. Medarbejdere fortæller, at de bestræber sig på at give noget af sig selv, når de besøger den ældre. De fortæller fx om, hvad de har lavet i weekenden, at de ser de samme tv-programmer eller deler interesser for blomster og haver med de ældre. Medarbejderne har blik for, at både den ældre og de selv får mest ud af samværet og relationen, hvis begge investerer lidt af sig selv i den. Dette er ikke en let balancegang som offentligt ansat, da der er en indbygget asymmetri i ældre-plejer-forholdet. Medarbejderen giver, imens den ældre modtager, medmindre det tilsammen lykkes dem at give noget til hinanden. Denne asymmetri kommer til udtryk i den måde, de ældre føler sig forpligtede til at aflæse medarbejderen og arbejdspresset på dagen. Inden den ældre havde fået et plejebestod, ville vedkommende måske spørge sig selv: "Hvad/hvem vil jeg gerne i dag?". I dag lyder spørgsmålet: "Hvem vil mon mig i dag?". De ældre kan ikke tage udgangspunkt i, hvad eller hvem de gerne vil tale med, men skal sætte deres lid til, at enten de pårørende eller medarbejderne har tid til dem. Efter gentagne oplevelser med at få afvist sine sociale behov, fordi medarbejderne har travlt, trækker mange ældre sig for at beskytte sig selv. Dette kan medføre følelse af ensomhed. Ensomheden kan forstærkes af, at der kommer flere besøg på den dag; men det er bare besøg, som ikke stiller de basale sociale behov for ældre mennesker. En medarbejder siger således: "Hvis der kommer mange i hjemmet, opgiver de nogle gange at sige noget." De ældre, der føler sig meget ensomme, står til at miste deres stemme både i fysisk og overført betydning.

Ulfs gaver fra kolleger og samarbejdspartnere i forbindelse med hans afskedsreception på jobbet vidner om et tidligere sprudlende, socialt liv.

Hunden 'Lakrids' holder Alice med selskab og betyder meget for hende. Hjælperne, der kommer, har selv hund, og hun har lagt godbidder frem.

”

Hvis jeg gerne vil være ildsjæl for dem, som gerne vil lave gymnastik eller tænde bål, så skulle jeg have lov til at være ildsjæl. Det kræver, at der er nogle, der vil være det. Man bliver ikke ildsjæl, hvis man bliver pålagt ting.

– Helle, 50 år, medarbejder

INDSIGT #5

Samfundets blik

FORDOMME OG VIRKELIGHED I HJEMMEPLEJEN

I denne undersøgelse lægger alle tre målgrupper vægt på, at der både er dygtige medarbejdere i hjemmeplejen, ildsjæle, og også er dem, som er knap så gode til at udføre praktiske opgaver og forbinde sig socialt med de ældre og pårørende. Der er forskel på, hvor idealistisk og motiveret medarbejderne går til jobbet. De medarbejdere, vi har talt med, siger, at de ældres 'tak' betyder alt, og de oplever, at de gør en vigtig forskel for de ældre, når de går på arbejde. De siger også, at de har kolleger, som er inkompetente og ligeglade. Både pårørende og medarbejdere taler om, at det er for let at få et job i hjemmeplejen, da der er mangel på arbejdskraft. Medarbejderne har en udfordret selvforståelse af deres job: De er vigtige og uundværlige, men der er ingen prestige eller særlig anerkendelse af jobbet på trods af dette. Medierne fortæller historier fra hjemmeplejen om forsømmelse og mishandling; et billede, der ikke kommer hele vejen rundt om jobbet, som både er givende og hårdt. Medarbejderne er inde på, at det er en ulempe, at beskrivelserne af hjemmeplejen i medierne er sensationsprægede, og at medierne ikke kigger nærmere på, hvad det vil sige at blive gammel i et samfund, hvor alting skal gå stærkt. Fortællingen om hjemmeplejen kommer til at handle om ekstreme situationer, som ikke er almindeligt kendte problemer. I denne undersøgelse fremgår det tydeligt, at når man bliver ældre, så skal og bør alting foregå roligt, gennemsommeligt og fast, og det står i kontrast til det, samfundet forventer af medarbejderne, nemlig tempo, effektivitet og omstillingsparathed. Virkeligheden i hjemmeplejen er, at alt tager tid – tid, som ingen medarbejdere eller pårørende har eller kan få, og det er en grundlæggende forhindring for målet om værdighed i hjemmeplejen. Så i stedet for at tale om skrækhistorier skal vi have en samfundssamtale om de strukturelle vilkår, der påvirker de ældres hjem og værdighed i hverdagen.

Udviklingen i samfundet går stærkt, og nogle ældre føler sig koblet af. Andre bruger computeren til at vedligeholde kontakten, især hvis de er immobile.

Anne-Lise oplever, at folk i hendes by tager hensyn, når hun går omkring med sin iltflaske. Det kræver mod at stå ved sine nye behov for hjælpemidler.

6) FIRE ANBEFALINGER

Her præsenteres undersøgelsens fire anbefalinger

ANBEFALINGER

Anbefaling 1 og 2: Dette kan styrke værdighed i hjemmeplejen

1. FRAVÆRET AF PÅRØRENDE SKAL VÆRE ET FOKUS I VISITATIONEN

Når de ældre er til afklaringsmøde med visitationen, handler det om, hvad de skal have hjælp til, og hvilken støtte kommunen kan tilbyde. Ofte er der pårørende med til møderne som støtte for de ældre. Vi foreslår en radikal gentænkning af visitationen med fokus på den ældres ressourcer og svagheder samt den pårørendes vilje og mulighed for at hjælpe den ældre og personalet. Lige nu oplever alt for mange pårørende, at de sidder med opgaver, de ikke ønsker, og den ældre bliver ikke hjulpet ud i at rehabilitere og vedligeholde kundskaber. Et tredelt fokus på den ældres styrker og svagheder samt den pårørendes muligheder for at støtte kan skabe en mere harmonisk og individuel vurdering. Derudover vil tabuet om ikke at have nogen pårørende blive bragt frem i lyset, så kommunen kan forholde sig til denne forskel blandt de ældre.

Visitationen bør handle om, både hvad den ældre kan og ikke kan, så de får støtte til begge dele. Det tager tid for den ældre at udføre små opgaver.

2. PLADS TIL SYSTEMATISK SPONTANITET PÅ INDIVIDNIVEAU

Medarbejdere fortæller, at de tydeligt kan identificere de ældres sociale afsavn og behov for livsudfoldelse, samtale og nærvær, de har bare ikke tid eller mulighed for at adressere dem. Der er behov for, at alle ældre får mulighed for at disponere over tid med en medarbejder til en selvvalgt aktivitet. Det kunne være en ugentlig time med sang, oplæsning eller andet. Dette ses i nogle kommuner som klippekortsordninger, 'e-tid' (ensomhedstid) eller 'grøn tid'. Få kommuner inddrager denne tid fast som en del af driften. Alternativt kan medarbejderne få friere rammer til at starte ensomhedsforebyggende og stimulerende aktiviteter med en ældre, når de oplever behovet. Et fagligt frirum kan i bedste tilfælde øge arbejdsglæden og fastholde de kompetente medarbejdere, som opsiges deres stillinger i afmagt over arbejdsforholdene.

Medarbejderne bør få tid til at imødekomme eller finde løsninger på dækning af de sociale behov, de identificerer blandt de ældre.

ANBEFALINGER

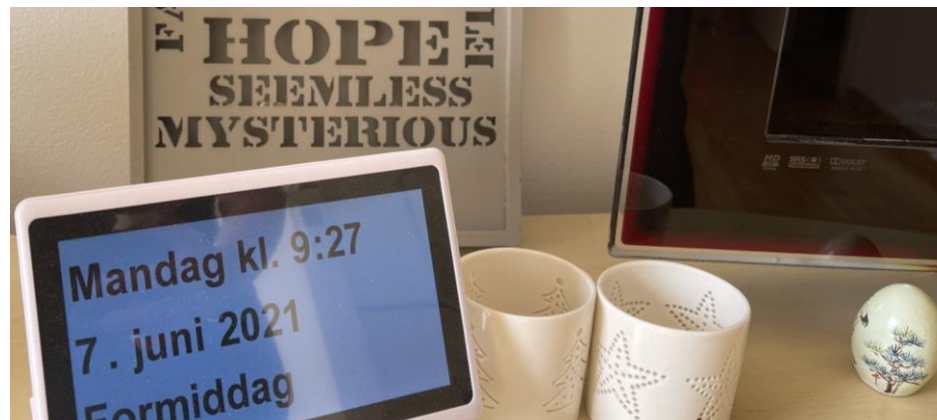
Anbefaling 3 og 4: Dette kan styrke værdighed i hjemmeplejen

3. TID OG KONTINUITET – ET SAMSTEMMENDE ØNSKE

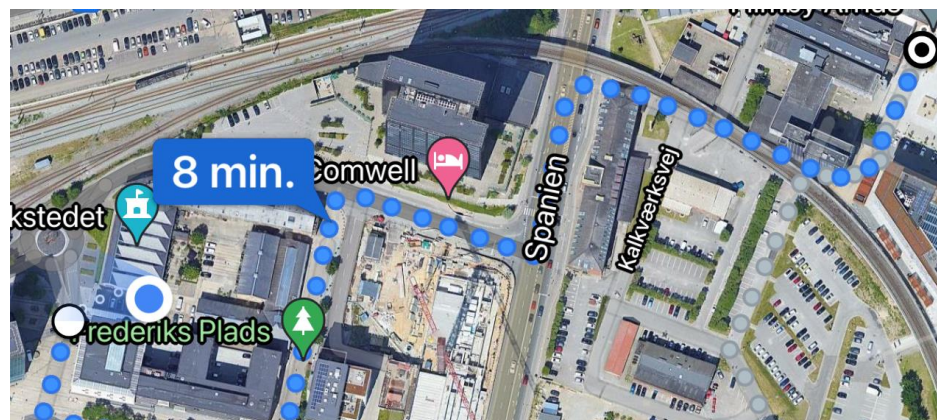
Den første deltager, Antropologerne interviewede i denne undersøgelse, sagde således: "Jeg tror, at det er derfor, at man bliver hjemmehjælper, at man gerne vil vise noget omsorg. Det kan man jo ikke, hvis man har et minutur, der tikker hele tiden." På det tidspunkt vidste vi ikke, at ønsket om mere tid og flere faste medarbejdere ville blive nævnt i samtlige af vores interviews. Anbefalingen er klar: Der skal tilføres tid til hjemmeplejen. Tid til køretid, tid til dokumentering, tid til alle de opgaver, der skal løftes og løses, når ældre får et pleje- og støttebehov. Der kan være en mulig sammenhæng mellem det tempo, medarbejderne forventes at arbejde under, og den rekrutteringsudfordring, branchen har. Derfor vil mere tid til opgaveløsning med høj sandsynlighed skabe mere sammenhæng og kontinuitet for de ældre.

4. DET LEVEDE LIV ER FLEKSIBELT – DET BØR HJEMMEPLEJEN OGSÅ VÆRE

Det levede liv, også når man bliver ældre, er fleksibelt og forskelligt fra dag til dag. De ældre må acceptere en kommunal hjælp, som beror på, at de ældres hverdag er statisk og forløber ens hver eneste dag. En virkelighed, som kommunen fastholder de ældre i, fordi de ældre i stort omfang tilrettelægger deres liv efter plejen. En radikal insisteren på en reorganisering i måden, de ældre hjælpes på, kan rode op i dette. Hjælpen er nødt til at være grænseoverskridende, således at den skal kunne overskride de ældres matrikel, så de ikke fastholdes i hjemmet pga. deres plejebehov. Vi skal tænke ud af boksen og ud af hjemmet, så den kommunale instans, pårørende og frivillige fra civilsamfundet sammen kan muliggøre en hverdag, hvor ældre kommer i sommerhus, tøjbutikker og besøger venner, mens hjælp (fx transport, mad og bad) følger med. Vi skal invitere ældre ind i dagligdagen igen og skabe plads til dem.

Uret tikker for medarbejderne, og det gør det svært for dem at sætte tid af til de ældres sociale behov.

Medarbejderne skal køre rundt fra en ældre til den næste, men tiden, som turen tager, går fra opgaveløsningen hos den ældre.

7) METODE OG TILGANG

Om undersøgelsens rekruttering, analyse, forløb og øvelser

METODE

En kvalitativ metode – om at skabe et kvalitativt datamateriale

REKRUTTERING, TILGANG OG EN SPØRGEGUIDE MED ØVELSER

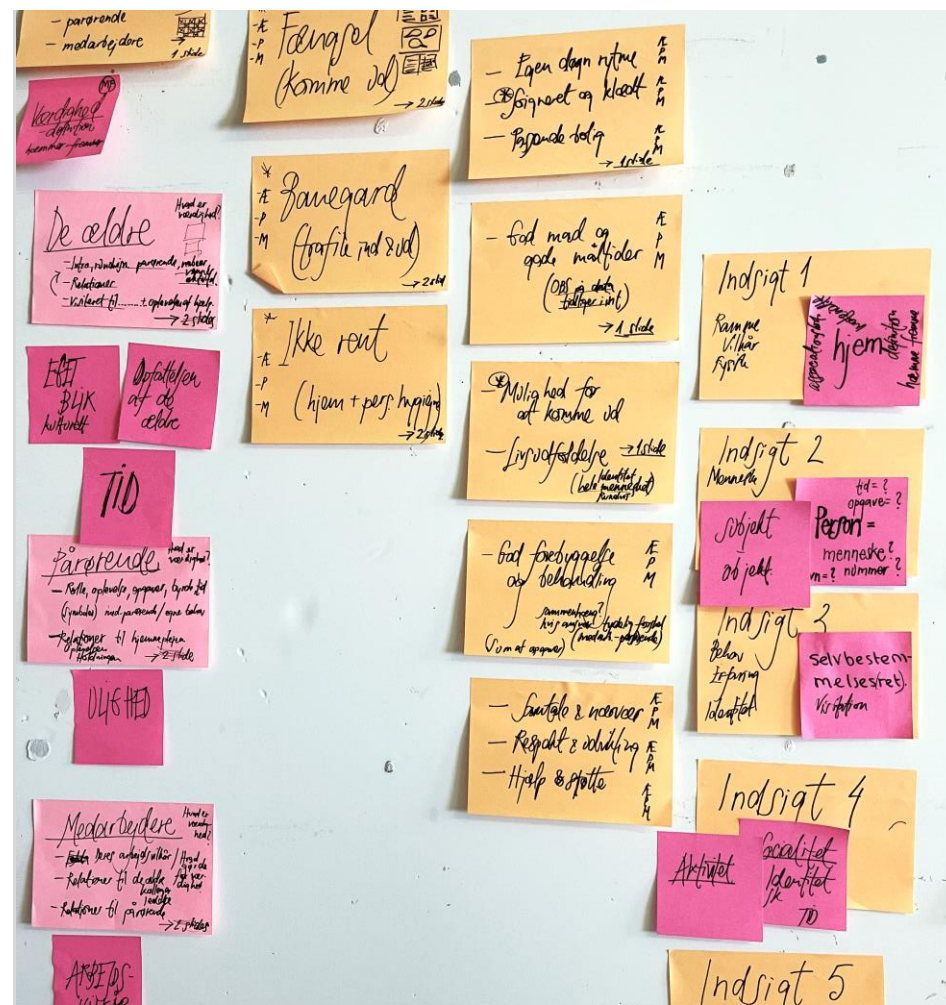
I rekrutteringen af deltagere til undersøgelsen har vi følgende kriterier: De ældre skal have forskellig grad af hjælp fra hjemmeplejen. De pårørende skal være i forskellige pårørende-situationer og -forløb. Medarbejderne skal være ansat i hjemmeplejen som enten SOSU-assistenten eller SOSU-hjælper. Dette sikrer, at vi ikke kun taler med dem, som har udfordringer og stort plejebæbehov, men at vi hører forskellige ældre, pårørende og medarbejdere om hjemmeplejen.

Medarbejderne er rekrutteret privat, dvs. uden om arbejdsplads og ledelse, således at de kunne sidde trygge hjemme i deres stue og tale med os på video eller telefon om deres forhold til arbejdet på godt og ondt. De ældre har vi alle lavet hjemmebesøg hos, og de pårørende har vi besøgt nogle af og fulgtes med dem over til deres ældre, eller de har deltaget i videointerviews.

Antropologerne har brugt en interviewguide med spørgsmål. Vi har suppleret med øvelser og talt med deltagerne om det, der opstår som vigtigt for dem.

KVALITATIV DATA: DELTAGEROBSERVATION, INTERVIEW OG ØVELSER

Kvalitativ data er lydfiler, billeder, noter på øvelsesark, indtryk, optagelser af videointerviews og kortere live-videooptagelser, af dele af et feltbesøg (når det var ok med deltagerne), fx af oplevelser af de tre vigtige områder: 'Komme ud', 'personaleudskiftning' og 'ikke rent'. Vi har mødt nogle svækkede ældre med kognitiv funktionsnedsættelse (fx med demens og alzheimers) sammen med deres pårørende, og her har vi gennemført mindre krævende dialog om deres liv, rytmer og situation, hjulpet af fx billedkort som i metode 2B (associationskort) og 3B (moodboards af værdighedselementer). Vi har fulgt og improviseret ud fra en generisk spørgeguide/et metodisk forløb. Vi har brugt billedkort for at komme et lag dybere i oplevelser og eksempler.

I arbejdet med en kvalitativ analyse foregår der en vekslen mellem skrift i en rapport og overskrifter på post-its med vigtige emner, man skal have med.

METODE

Viden om værdighed i hjemmeplejen er baseret på 36 besøg/interviews af tre målgrupper

ÆLDRE: 14

Alder: 68-94 år

Køn:

- 5 mænd
- 9 kvinder

PÅRØRENDE: 10

Alder: 49-67 år

Køn:

- 3 mænd
- 7 kvinder

MEDARBEJDERE: 12

Alder: 24-53 år

Køn:

- 12 kvinder

Stilling:

- 6 SOSU-hjælpere
- 6 SOSU-assistenten

Antal år ansat: 2-27 år

17 TELEFON-/VIDEOINTERVIEWS

19 BESØG

RELATION MELLEM DELTAGERNE

1 ægtepar (ældre + pårørende)

1 mor/datter/SOSU-assistent

1 mor/datter

1 far/søn

1 mor/søn

● 20 kommuner besøgt

METODE

Overblik over temaer og øvelser v. interview og feltbesøg og de 20 deltagende kommuner

UNDERSØGELSENS FORLØB (TV.) OG KOMMUNER BESØGT (TH.)

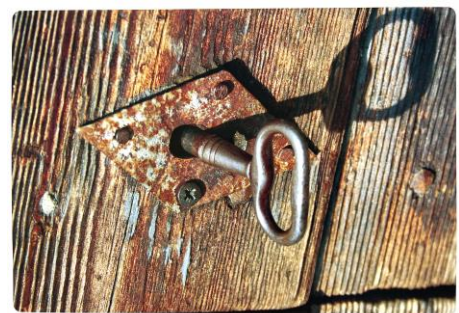
Antropologerne har brugt en vekslen af deltagelse, samtale og øvelser undervejs i interviewet og tilpasset det generiske, tematiske forløb, du ser her:

METODE

Associationskort – Øvelse 2B, brugt efter 'Mit hjem' som billede på livet med hjælp

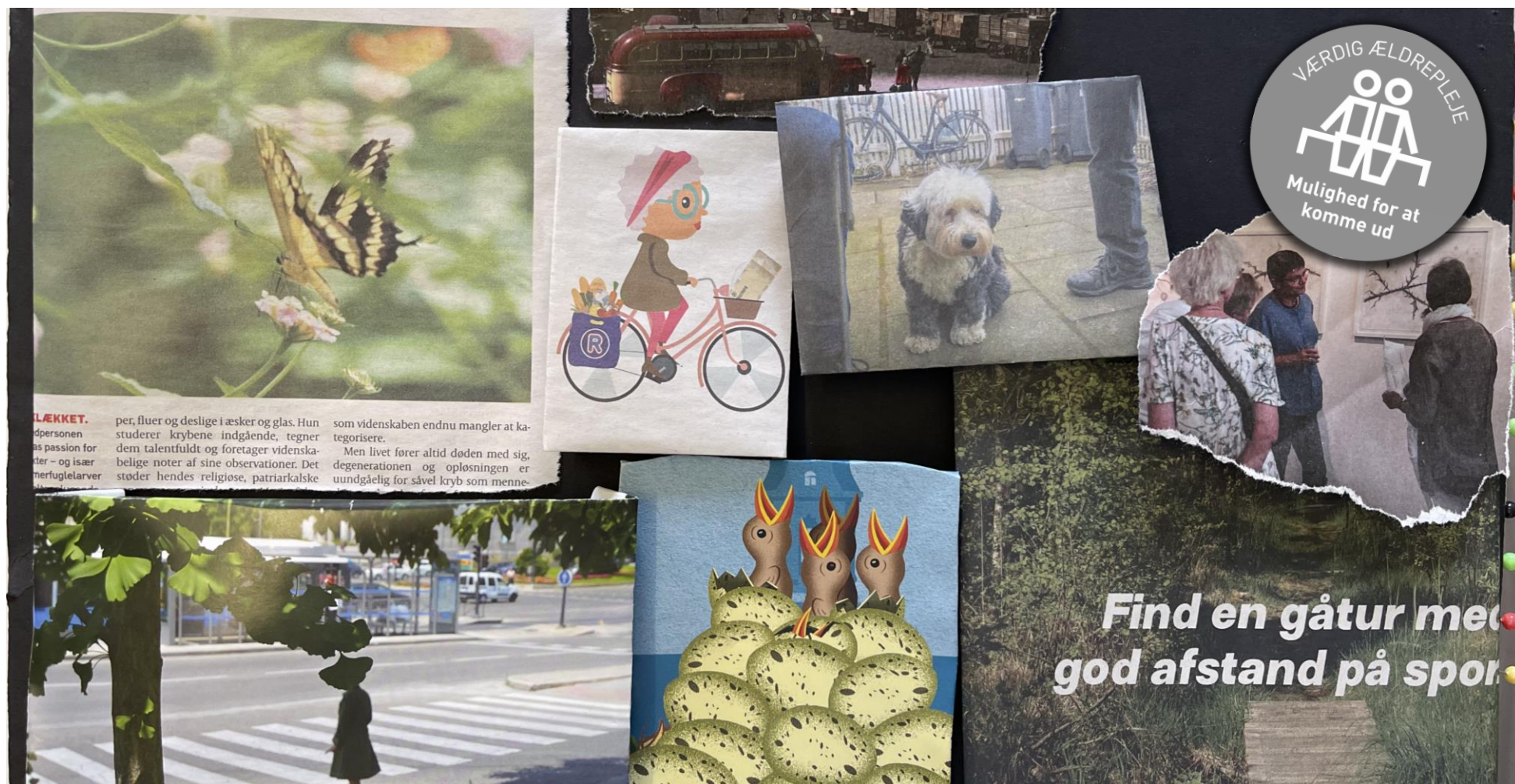
Se det generiske, tematiske forløb for interviews og feltbesøg på side 84. Efter øvelse 2 bedes deltagerne vælge det kort, der bedst beskriver livet med hjælp.

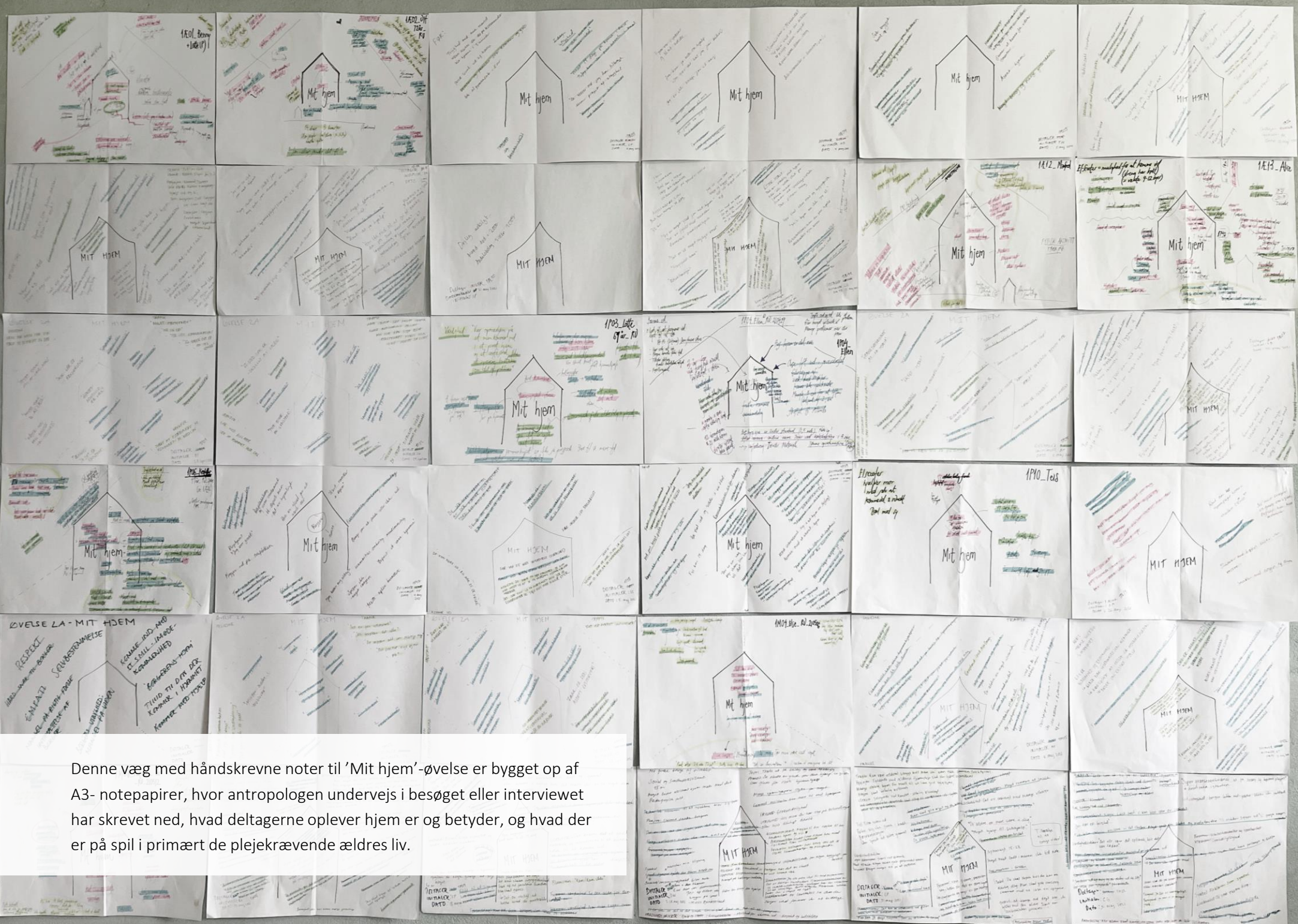

METODE

Moodboards – Øvelse 3B, brugt som supplement til de 10 'værdighedsbrikker' (se s. 50)

Se det generiske, tematiske forløb for interviews og feltbesøg på side 84. Som supplement til værdighedsbrikkerne (s. 50) kan moodboards få snakken i gang.

Denne væg med håndskrevne noter til 'Mit hjem'-øvelse er bygget op af A3- notepapirer, hvor antropologen undervejs i besøget eller interviewet har skrevet ned, hvad deltagerne oplever hjem er og betyder, og hvad der er på spil i primært de plejekrævende ældres liv.

A photograph of a field filled with numerous red poppies and tall green grass. The poppies are in various stages of bloom, and the grass is dense and vibrant green. The overall scene is a natural, outdoor setting.

Antropologerne

forståelse & forandring

FOR MORE INFORMATION | Antropologerne Rikke Ulk ApS

Stauns 3, DK - 8503 Samsø | klub, Linnésgade 25, DK - 1361 København K | +45 2811 2010 | ru@antropologerne.com | www.antropologerne.com